Enthält elf Nummern.

2

I JESU NAMN!

HISTORISK och OECONOMISK BESKRIFNING ÖFWER CAJANABORGS-LÄN,

MED
WEDERBÖRANDES TILSTÅDIELSE,
UNDER
OECONOMIÆ *PROFESSORENS* och KONGL. SV. WETTENSK. ACADEMIENS LEDAMOTS

HERR PEHR KALMS
INSEENDE,

FÖR MAGISTER KRANTSENS ÄRHÅLLANDE,
TIL ALMÄNT OMPRÖFWANDE FRAMGIFWEN I ÅBO ACADEM. ÖFRE SAL,
DEN 13. JUNII 1754.

AF

ERIC CASTRÉN,

ÖSTERBOTNINGE.

ÅBO Tryckt, hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Probsten och Kyrckioherden öfver Församlingarne i Sotkamo, och det dertil lydande Contract,
Högärevördige och Höglärde,
Herr LARS HENRIC BACKMAN.
Rectoren vid Trivial Scholan i Uhleå,
Wälärewördige och Höglärde
Herr Mag. JACOB SALMEN.
Notarien vid Dom Capitlet i Åbo,
Ädle och Höglärde
Herr Mag. ABRAHAM FROSTERUS.
Kyrckioherden wid Församlingen i Cajana,
Wälärevördige och Höglärde
Herr Mag. JOHAN FROSTERUS.
Vice Pastoren wid Församlingen i Paldamo,
Wälärevördige och Höglärde,
Herr SIMON APPELGREN,
Min Gunstige Cousin.
Samtelige mine Synnerlige Gynnare.

TIl vedermåle af min erkänsla för ertedd gunst; upoffres Eder, Mine Gynnare, detta Academiska arbete, med tilönskan af all jordisk och himmelsk Lycksalighet.

Mine Gynnares

ödmiuke tienare,
ERIC CASTREN.

FÖRETAL.

IBland de hinder, som härintil legat wår Hushållning i wägen, kan billigt räknas okunnoghet och mörcker, hwaruti wi lefwat i ansende til wårt Fäderneslands läge, dess naturliga lynne och beskaffenhet. Ty så länge man icke har sig noga bekant en orts tilstånd och dess naturliga skick och förmåner; så kunna ei heller medel påtänckas, som äro tienlige, och lämpa sig til dess widare upodling och hushållningens förbättrande. Naturen har icke heller jämt tildelat alla orter sina håfwor, utan det ena landskapet mer, det andra åter mindre fördelar, och det ena godt förråd på det, som et annat åter saknar: fordras altså olika hielpredor och medel til at underhielpa naturen, som icke altid sielfmant frambringar sina alster. Ibland de förnämsta medel til et lands ophielpande äro snille och konst, hwilka i ansende til landets olika tilstånd på olika sätt förhålla sig til dess uprättande, och på hwilka grundfästen wår hushållning ganska mycket beror. Om desse hielpemedel skola bidraga til hwar och en orts färskilte hushållnings upkomst, så är owedersäjeligit, at en noga kundskap om ortens egenteliga natur och egenskaper m. m. bör förutgå, och dertil bana wägen. Men erfarenhe-

 ten

ten har beklageligen lämnat ofs tydeliga wedermälen af det mörcker, hwaruti wi nästan här intil famlat; så at wi föga, eller aldeles intet, wårdat wårt Fäderneslands tilstånd, ehuru saken ofs ganska nära angåt.

Wi kunna dock med säkerhet spå wåre tider et blidare utseende, då et landet så nyttigt wärf med större eftertryck börjat angripas, sedan man blifwit öfwertygad om nödwändigheten och nyttan af wårt Fäderneslands rätta kännande. Högtansedde samhällen, witre och i hushållnings konsten skarpsynte män, som Fäderneslandets wälfärds befrämjande haft til ögnamäle, hafwa ock för detta förestält nödwändigheten af Fäderneslandets känning, och wist huru mycket den allmänna wälfärden deruppå beror, samt at hushållningen ei kan bringas under allmänne och oryggelige reglor förr, än man på det nogaste giort sig underrättad om hwar och en orts tilstånd och beskaffenhet m. m.

Af kärlek för min födelse ort, har ock jag, då jag är sinnad at utgifwa mit andra Academiska lärospån, fram för andre ämnen utwalt detta närwarande om CAJANA-BORGS-LÄN, och i synnerhet om dess hushållning; på det jag hälst til någon del mätte lägga det allmänna under ögonen detta Landets lynne och beskaffenhet, samt inwånarenas näringar, och underhielpa den brist af underrättelse härutinnan, som hos måsta delen af mina Landsmän alt härtils haft inrymme. Et så aflägit, eller ytterst wid Swea gräntfor belägit land, har icke heller annars kunnat, än undgå sina Landsmäns åtancka; erfarenheten intygar jämwäl, det denne ort warit så aldeles i mörcker inwefwad, at den knappast mer än til namnet warit dem fläftom kunnig.

Jag widgår gierna, at uti denne Beskrifning saknas mycket, som jag dels för tidsens korthet, som ei tillätit mig, at så noga nagelfara alt, som sig bort, och jag welat, dels ock för widlyftighetens undgående, som mina omständigheter mig pålägga, nödgats utelämna: Men här af torde likwäl wåre hushållare gifwas tilfälle, at fästa sin eftertancka på denne orts hushållning och dess förbättrande.

Emedan alla Läsare icke kunna wara af enahanda tycke och smak, så är det ock fåfängt af mig at wänta, det detta Arbete blefwe blott enahanda omdömme underkastat. Dock smickrar jag mig med det fägnesamma hopp, at alla de, som allmänhetens wälfärd hafwa til syftemål, ei lära med widrigt öga anse desse få blader.

§. 1.

Efter som det hålles för en dags sanning af alla, som skrifwit och talt om språk, samt deras lynne och beskaffenhet i första tiderne, at de med tiden äro wordne ordrikare; men gåt med dem, som med all annor menskelig kundskap, i början helt smått och fattigt til; så at med et enda ord fast månge i handel och wandel förekommande ting blifwit betecknade: Så förmodar jag mig wid beskrifningen af Cajane Land någorlunda stå at ursächta, om jag ei annars, än igenom biwägar har kunnat finna igen rätta stamordet til det namnet, hälst så månge *notioner* äro, som under tiden hålles för *simplicia*, från hwilka alla, ordet som frågas om, wid första påsendet tycks skola kunna leda sin härkomst.

Jag wet at *etyma* äro af åtskillige så olikt opdicktade, at de äro mera löglige, än tienlige, at sätta saken i bättre lius och ansende; hwaraf mången tagit sig före, at anse *studium etymologicum* såsom en del af den så kallade *otiosa critica*. Men som ingen kan, utan med nöje, ställa sig en sak för ögonen, der *etymologien* och *historien* räcka hwarannan handen; hälst det är troligt, at de första *nomenclatores* icke slumpewis, utan skäligen och med moget betänckande gifwit hwar och en sak, hwart och et ting, sit egenteliga märcke:

 Så

Så är til förmodandes, hwad Cajana namnet widkommer; at när man til defs *origine* har at beropa fig uppå nuwarande ordets betydning, och finner grund dertil i fielfwa historien; lärer man ock kunna göra fig förfäkrad om den fanningen, fom låter få otwungit leda fig af den famma öfwerensftämmelfen.

§. 2.

CAJANA af *Cainus* betyder i moderfpråket *virginitatis servatæ constantiam*, och wil hafwa inwånarena erhindrade om fina förfäders fria, men dygdiga umgängelfe, den deffe velat wåra tider til efterfyn få oförmärckt förehålla. Af *Cainus* nämnes *Cainu* en Öfterbotninge, fom Bifkopen Doctor JUSLENIUS famma ord i fin ordabok uttyder. Hela Öfterbotn har ock fordom blifwit kallad Cajanaland; hwarföre äfwen Konung CARL den IX. i fin Konglige titul låtit kalla fig the Cajaners Konung.

Men om *Cainus* och *Cainu* äro juft de förfta *simplicia*, hwadan Cajana fått fit namn, är en fak, fom gifwer anledning til nogare eftertancka. At Finfkan och Giötfkan äro af en ftam i början utflächtade, det lämna ofs många ord, hälft *publique* ftällen och orters enahanda namn än i dag, mycken anledning at tro, om ei aldeles öfwertyga ofs derom. At *Tirckar* och *Asiamæn*, hwilka af wåre äldfta tiders handlings fkrifware blifwa tillika ock *Vaner* nämde, warit de famma, fom wår nordfka werld förft *peuplerat*, famt at de famme, fom fatt fig ned på andra fidan om *botniska* hafswiken, blifwit nämde *Vandaler*, och de fom til Öfter flagit ned fina bopålar, kallat fig *Vänder*; jämwäl at den ena, få wäl fom andra fläckten, af Scytho-Celtifka ftamordet *Van* eller *Ven*, det är watn, famfält fått fit namn, der äro faft flera wittnen til både i Swerige och Venland, både i Ryfsland och Norige, än ämnet gier här tilftånd at utförli-

förligare bekräfta (*a*). Dock fom de Amazonifka kwennor (*b*) hålles allmänt före wara af Vandalis et Venedis, det är, Göther och Sarmader, utflächtade, och det icke allenaft är witterligit om dem, at de i norden wiftats, utan ock derjämte haft fit tilhåld wid Qwena wefi (fe Rudbecks Atlantica, famt de dertil hörige Norlands Geogr. taflor) juft i den neigden, fom nu heter Cajaneland, och i fordom tima hetat *Kvenland*, *Konugardia*, *Amazonia*, feu *Terra fæminarum*; (*c*) få kan ock den meningen på wift fätt tolas, at fom Cajana fått fit namn af Gudinnan Fregs få frodige och frie Veftaler, fom manhaftige Sköldmöer; Så ftår ock både Kåna, Kwen och Cajan af order *Van* eller *Ven* få mycket lättare at leda, fom flera ord gifwes i det ena, få wäl fom det andra fpråket, hwareft åtfkillige bokftäfwer, men hälft C. och K. efter Nordlänningarnes fätt at tala, blifwa *literis radicalibus præfigerade*, och dem til wärn och wärjo lika fom förut planterade (*d*).

(*a*) *Se de tvænne dissut. fom under vår Vidtfrægdade Antiqvarii, Professorens vid denne Kongl. Academien, famt Bibliothecariens, Hægædle Herr* A. SCARINS *insende hær af trycket utkomne æro* de Gentis Vanorum prifcis in Veftrogothia fedibus part. I. pag. 24. feqv.

(*b*) *At Amazonfka qvinnorna æro til fin bærd Gæthfke Skældmæer, komma både de in- och utlændfke hæfdatecknare mæft alla æfverens om, fom om Alfhilds, Hervors, Blendas, Thorborgs och andre det Kænets marckeliga hieltebragder veta berætta; (fe Hans Excell. Riks-Rådet och Acad. Cancellerens Baron* PALMSTIERNAS disp. de Vera animi virtute heroica) *Dock vet man ei, om de taga faken på fin rætta fot, fom tro Amazonerne i fin tid hafva varit en enfkilt* rådande

rådænde nation æfver viſſa lænder och hærſkaper. Mon ei ſkulle ſynas troligare, at ſom Påviſka riket med de dertil hœrige andeliga gillen och hermæſterſkapen icke alla på en ort liggande eller rådande æro; æfven ock deſſe hedniſke ordens ſyſtrarne fœga någorſtædes hela Land och Riken regerat, ehuru de varit ſins emellan til viſſa reglor færbundne, ibland hvilka var den færnæmſte, at de ſit qvinliga Kœn med et manligit hierta iklæda måtte, ſamt ſin naturliga frihet emot andra Kœnets æfvervælde manligen ſkulle færfæchta. Denne meningen tyckes vara ſå mycket ſannolikare, ſom ibland Tatarerne under ſamma Æmaæſuns namnet gifves qvinnor, ſom intil våra tider æro behållna vid husbonda vældet hvar i ſin familie. Mænner ſtædjes och tilſtædjes flera i huſet, hvilka dock alla ſtå under Matmodrens macht och lydna i hvad ſom til ſlæchtets och familiens conſervation erforderligit vara kan. Och nær den regerande Kven Mader eller husbondan dær undan, ſtiger ældſta dotren til værdſkapet, hvarvid det andra kœnets nærmaſte blodsfœrvantter beſtås ingen annan rætt, æn den deras fæder i huſet fœrut varit underkaſtade. jæmfœr Act. Liter. Sveth. anni 1728. p. 400. *I Biſchaja uti Spanien går næſtan æfven ſå til, undantagandes, at bland de der i trachten boende qvinnor ingen gifter, hvarcken af mæn eller qvinnor leden varder, ſe* Hybners Stats Lexicon *under det ordet* Räntery.

(*c*) *Se* Adam. Bremenſis hiſt. eccl. regnn. Septentr. edit Fabricii pag. 37. *och* pag. 58. 61. *På ſamtelige de anfœrda ſtællen kallas vår Lands ort nu* terra fœminarum, *åter på de andra tvænne ſtællen* patria Amazonum. *Fœrtjenandes denne andeliga man, och hæfdatecknare ſå mycket mera vitsord, ſom han lefvat juſt den tiden, då det hændt, ſom han vet fœrtælja.*

(*d*) *At man hær i norden, ſom annorſtædes i ſenare tider, in verbis derivativis, med en eller flera bokſtæfver under tiden fœrækt ſielfva ſtamordet per proſtheſin, figuram illam grammaticam, derpå kunde oændeligen månge bevis fœrebringas. Til exempel kan vara nog, at* Svan *cygnus ſæjes af* Van, *efter det den foglen hælſt viſtas och hæmtar ſin fœda ur vattnet. Utaf* Veden, *ſilva ſæjes* Svedja, *exurere.* Holmgård *kalla Ryſſarne* Cholmgård; Alagard, Chasgard, *och* Hunnerne, *noſtros olim conterraneos næmna de* Chunnos. *Så næmnes hos dem ock den åen* Dvina, *ſom læper in i hvita hafvet, hvilken i Gœthſka ſagorne næmnes af* Van *eller* Ven, Vina *åen.*

§. 3.

DEn meningen, ſom jag om Qwenland i 2. §. andragit, ſtadfäſter icke allenaſt MESSENIUS, Svecanæ hiſtoriæ Parens, uti ſin dedication til 15. Tom. af ſin Hiſt. den han ſäjer ſig författat in caſtro *Qvenlandiæ* Cajanaburgenſi, utan påſtår jämwäl wår tids wärdaſte Polyhiſtor, Herr Biſkopen RHYZELIUS uti ſin *Svethia munita pag.* 35. at Cajaneland har warit den rätta och ſanſkylliga *Amazonia*, *Konu* och *Qvenland*, der de gamla Göther, när de giort ſin härfärd Öſter ut åt Aſien, lämnat ſina qwinnor, hwilka ſig emot wåldfriare der en långan tid förſwarat. Til yttermera bewis andrager mehr bemälte Herr Biſkopen et här ofwanföre citerat ſtälle af *Adamo Bremenſi*, at Kong EDMUND, en ſon af Kong OLÒF Skautkonung, ſkickat ſin ſon med en wäldig här til at intaga *regionem fœminarum*, men han blef der med hela hären förgiord af de der boende, ſom hade honom til men och förfång watnen förgiftat.

§. 4.

Utom det, som redan är anfört, är ock owekeligit, at, som hela Österbotn i äldsta tiderne warit af Lappar bebodd, så hafwa äfwen denne orts äldsta inbyggare twifwels utan warit Lappar. Det kan med säkerhet dömmas af deras efterlämnade bya-och Träske namn, som i synnerhet: Katterma, Mikittä, Luajerfwi, Lappajerfwi m. m. Denne mening får äfwen styrcka deraf, at inbyggarena ännu uti deras ofliga näringsätt, såsom jagt och diurfänge, ganska mycket likna Lapparna; det bylag, som gräntsar til Kusamo Lappmarck, har haft ifrån urminnes tider, och äfwen nu för tiden underhåller tama Renar, hwilka af inwånarena derstädes på lika sätt, som af Lapparna, nyttjas wid körslor, hwarom bätte fram widare skall handlas. Men om, och hwarföre Lapparne lämnat denne ort, och, som förmenes, flyttat sig til Kusamo, derom har man ingen tilförlätelig kundskap.

At det sedermera här planterade folcket härstammar ifrån Sawolax och Carelen, det bestyrcka deras medförde slächte-och tilnamn, deras dialect, Klädedrägt och Carelska runor, m. m. Wåre minnesskrifter intyga jämwäl, det Glorwördigst i åminnelse Konung GUSTAV den I:sta påbudit, det denne ort med nybyggare ifrån Carelen och Sawolax samt Siökanten skulle förses, hwilket Påbud äfwen af Konung CARL den IX. blef förnyat, och landet med flere inbyggare ifrån Carelen och Sawolax förökt.

Eljest har gemene man här i orten öfwer alt en gammal saga om det så kallade *Metelin vaki*, eller et Röfwarepartie, som fordom i skogar och ödesmarcker härstädes skal tilhållit. På flera ställen i orten skola än finnas stora gropar eller Kulor i jorden, som utwisa, hwarest desse röfware haft sina boningar och sig undangiömt; dessemellan hafwa de plundrat och mördat hwem de öfwerkommit. Men man får ingen den ringaste efterrättelse af inbyggarena i orten, hwad slags folck de warit, och hwad tid, huru länge m. m. de på detta sättet fortfarit och sig undandölgt. Dock lära de icke warit några efterlämningar af Lappar, icke heller Ryssar, utan närmare (hwilket ock sielfwa ordet *Metelin Waki* tyckes gifwa tilkänna) af de uprorsmakare, hwilka i Finland upsat sig emot Konung CARL den IX, då Han förjagade Konung SIGISMUND. Mig har ock blifwit berättat, at ifrån Muhos Kyrckan åt söder wid gräntsen emellan Uhleå-och Limmingo Sockn än skola synas lämningar qwar efter en af gråsten murad wall, som liknat en borg-gård, hwarest dessa *Metelin Waki* äfwen skola haft sit tilhåld. Högden eller kullan, hwarest Borgen stådt, kallas af inbyggarena *Metelin Waara.* I Sotkamo Sokn finnes ock en backa, som efter dem kallas *Metelin Mäki*, hwarest de föregifwes i många år hafva sig undanstuckit. Omsider har dock Allmogen gaddat sig tilhopa, och upsökt deras kulor och nästen, samt dem aldeles utrotat.

§. 5.

Cajanaborgs Län är belägit uti norra delen af Österbotn, och begriper under sig *Cajana* Stad, jemte *Paldamo* och *Sotkamo* Socknar. Härunder hörer et ganska widsträckt land, som dock til en stor del är obebodt och oupoladt. Naturen har med en Landtrygg, på Finska *maanselkä*, omgifwit landet til Öster, Söder, och Sydwäst, och derigenom i Öster afskildt det ifrån Ryssland, i Syd-Syd-Ost ifrån Carelen, och i Söder och Syd-Wäst ifrån Sawolax, eller Cuopio och Idensalmi Socknar. Ifrån denne Landtrygg leda åtskilliga bäckar och strömmar sit ursprung, som dels inflyta uti Cajana Län och Uhleå träsk, samt derifrån widare til Botniska hafwet, dels ock i Öster i Ryssland, och åt Ryska Staden Kemi, eller hwita hafwet, i Syd Syd-Ost i Pielisjärfwi, och i Söder-och Sydwäst i Idensalmi träsket. Rå-

och

och gräntſeſkilnaden emellan detta Län och benämde grannar ſtödjer ſig ock gemenligen på watuloppet, i ſynnerhet med Ryſſland; hälſt Ryſſarne för detta med flit affkaffat och undanrögt merendels alla gamla råmärcken, under det de den ena ſkogstrachten efter den andra inkräckta ſökt.

Detta länet innefattar uti ſig många dels högre och nog långſträckte, dels ock lägre berg och backar, ſandåſar, högder och kullor. Dock är landet merendels ſlätt och jämt, och finnes jämwäl på de högſta kullorne ſådan marck, ſom til åker kan uptagas och beredas. De här och der i landet befintelige ſtenbackar och ſtenröſen kunde ock til åkerjord upbrytas och förädlas. Här förekomma ock på flera ſtällen torra ſandhedar, (dock med godt förråd på timmer och ſtockar,) och lågt liggande flacka och widſträckta, til en del tämmeligen ſancka, måſar och kiärr, hwilka om de uptogos och uprödjades, ſom wederborde, likwäl förde ſtor nytta med ſig. Náſtan hälften af landets rymd utgiöra de här befinteliga wida träſk, ſom falla in uti Uhleå åen, ſå ock de oräckneliga många inſiöar utan något ut-och inlopp.

§. 6.

LAndet Ligger under en ſund och hälſoſam luft. Det ſkönies nogſamt derutaf, at här finnes åtſkillige gamle män af 70. à 80. års ålder, förutan twänne bönder i Paldamo Sockn, af hwilcka den ena redan ſkal hunnit til 113. och den andra til 99. års ålder. Deſſe äro ännu tämmeligen kryge och rörlige. Den ſenare har i lifwet af ſina barn och barn-barns-barn 90. perſoner; hans huſtru afled förſt för 8. år tilbaka, ſom ſkal warit 80. och några år gammal. Deras diæt kan ei ſynnerligen ſkiljas ifrån andras, utom det de altid warit någorlunda förmögne, och äfwen under miſswäxt åren ägt någon ſäd til lifsuppehälle; ſå at de icke warit twungne at blott lefwa af barke-

barckebröd. Derjemte äro de, ſom näſtan alt folck här i orten, ſtore älſkare af miölck, hwaraf härſtädes om ſommaren beſparas en god del til wintern; ſå at de mer behålne hemmanen ſällan äro utan ſurmiölck.

Utaf kall feber wet man ſå godt ſom intet härſtädes; men deremot är hitſig feber, jemte häll och ſtyng mycket gängſe och tid efter annan hädanrycker mycket folck.

Et kräftigt wedermäle af ortens ſunda climat är ock folckets årliga och anſenliga tiltagande, ſom ſtälles i ſolklar dag, då äldre tider jämföres med de nyare. Under de obeſkrifweligen hårda miſswäxt åren 1695. 1696. och 1697. har denne ort igenom hungers nöd, hwaraf denne delen af Öſterbotn erfarit de ömmaſte känningar, blifwit mycket utblottad på Inwånare. Sedermera, i ſynnerhet 1716. och 1717. har Ryſſen mördat och härifrån bortfördt mycket folck; ſå at enligen följande utdrag af Mantals Längderne, har i deſſe Socknar 1725. allenaſt befunnits 1243. perſoner, hwilka dock genom Guds wälſignelſe under 28. års tid förökt ſig til 2833. perſoner, ſom utdraget af ſidſtledne eller 1753. års Mantals Längder utwiſar, utom den anſenliga myckenhet af ungdom, ſom tid efter annan, och i ſynnerhet under ſidſta miſswäxt åren 1731. 1737. 1739. 1740. 1741. och 1742. begifwit ſig härifrån til ſiökanten, och de ifrån Mantals Längderna utlämnade både gamle och unge.

Utdrag af 1725. års Mantals Längder.

	Husb. och Matm.	Söner Mågar Däng.	Döttrar och Pigor.	Torpare.	Inhyſes.	Löſdrifvare.	Suma Perſoner.
Paldamo	561	111	113	13		2	800
Sotkamo	307	74	41	19		2	443
Summa	868	185	154	32		4	1243

 Utdrag

Utdrag af 1753 års Mantals Längder

	Allmogen.							Stånds Perſoner och Inhyſes.			
	Husb. och Huſt:r ſom ſtå för heman	Bonde och Solda-te Huſt:r	Söner och Mågar	Döt-rar och Sona Huſt:r	Bolags mån Dräng. och Bakſt. Karlar	Drängs och Bakſt. Huſt:r och Pigor.	Suma Perſo ner.	Hus-bönd. och Mar-möd-rar.	Söner Mågar och Döttrar	Drån-gar och Pigor.	Suma Perſo-ner.
Paldamo	384	402	443	377	92	90	1788	36	19	31	86
Sotkamo	214	210	195	170	51	57	897	32	11	19	62
Summa	598	612	638	547	143	147	2685	68	30	50	148

Folckets årliga tiltagande kan i ſynnerhet aftagas af följande förteckningar öfwer födda och döda, ſom utwiſa at de föddas antal öfwergar de dödas.

Föteck-

Förteckning på födda och döda i Paldamo Sockn.

Årtal	Födde		Döde		Summa	
	Man-kön.	Quin-kön.	Man-kön.	Quin-kön.	Födde	Döde.
1749	97	101	72	86	198	158
1750	106	109	26	27	215	53
1751	115	83	37	40	198	77
1752	96	118	24	23	214	47
1753	108	107	30	19	215	49
	522	518	189	195	1040	384

Förteckning på födda och döda i Sotkamo Sockn.

Årtal	Födda		Döda		Summa	
	Man-kön	Quin-kön	Man-kön.	Quin kön	Fődde	Döde.
1750	45	55	14	27	100	41
1751	61	51	30	20	112	50
1752	54	61	10	21	115	31
	160	167	54	68	327	122

Ehuru folckförökelſen på en ſå kårt tid warit anſenlig, ſå måſte man dock ännu klaga öfwer briſt på nödigt folck. Uti denna widt belägna ort kunde til det minſta dubbelt antal af folck emot det ſom här nu för tiden är, med Landets närmare uprödning i början ſyſſelſättas; och alt derefter ſom de wore i ſtånd til at uptaga och uparbeta de alleſtädes här befintelige måſar och kiärr, och annars förbättra ängarne, ſå wore här ymnigt tilfälle at uptaga åker; då et långt ſtörre antal af folck här wäl kunde nära ſig.

§. 7.

§. 7.

ALlmogen uti detta Län är til mästa delen arbetsam och idog uti dess sysslor. Den stämmer öfwerens med Sawolax bonden och Carelaren icke allenast uti dess mästa närings sätt, utan ock ganska nära uti det Finska språkets dialect och uttalande, såsom ock uti kläde drägten, undantagandes det Cajana bonden brukar halsduk, men de andre intet. Bönderne härstädes bibehålla ock, äfwen som Carelare, barn efter barn sina wanliga slägte-eller tilnamn. Uti andre seder afgå de dock ifrån Sawolax och Carelske bönderna, och likna mera andre Österbotningar. Uti sine hus äro de snygge och renlige; i mat och kläder mätteliga. Dessutan äro de menlöse, kärlige, uppricktige och höflige emot hwarannan inbördes, emot främmande wälwiljoge och gode Gäst-gifware. De hafwa ock altid hyst en synnerlig trohet och wördnad emot Öfwerheten, och mycken kärlek emot sina Siälaförjare.

Til wäxten äro de medelmättige, (a) men derjämte af god styrcka, ock synnerligen lätta och wiga, som nogsamt kan märckas af deras mycket behändiga löpande på skidor.

Under ofredstiderne, då de af sine bångstyrige grannar blifwit oroade, har i synnerhet gränse almogen å daga lagt åtskillige prof af mandom och stridbarhet, medelst det den fordom flera resor ryckt öfwer gräntsen til Ryssland. Til bewis härtil kan anföras det märckeliga infall, som 90. bönder år 1589. giordt til Ryssland, då de om natten emot Petri dag med stormande hand intagit Staden *Candalachti* eller *Kuola*. Detta har så högt behagat Konung JOHAN den III, at Han skrifwit efter deras anförare *Vesainen*, som warit en starck och hurtig karl; på det Han skulle få se honom, och hedra honom på något sätt. Och sedan han året derpå blifwit slagen i Ryssland, har Högstbemelte Hans Kongl. Maj:t skickat Änckan föräring, samt benådat henne med frihet på hennes hemman. Efter *Vesainen* har desse Finnars Anförare warit en modig och tapper man *Clemens Erichsson*, ifrån detta Län, hwilken ock af Konung CARL den IX. blifwit efterskrefwen, och til belöning för des oförtrutna trohet och mandom med äreskäncker begåfwad. Efter hans underdånigsta anhållande har ock Hans Kongl Maj:t wid samma tilfälle samtyckt til *Cajanaborgs fundation* (b). År 1656. hafwa ock desse Cajana-boer på tre ställen slagit et antal af 1100:de Ryssar, och eröfrat 2:ne fahnor, som år 1659. blifwit skickade til Götheborg, och på Riksdagen derstädes för Glorwördigst i åminnelse Konung CARL GUSTAV *præsenterade* (c). I äldre tider hafwa icke heller qwinfolcken härstädes låtit skrämma sig af fiendens grymhet, at tillika med mans-personerne, draga i härnad, hwarom hos gemene man åtskillige berättelser ännu gå i swang.

Af tiufnad höres här på orten ganska sällan; deras bodor och wisthus, i synnerhet up i landet, äro merendels utan något lås. Ej heller kan man säja, at de äro til andra laster färdeles begifne.

En del af Almogen är mycket fallen för Runors dicktande och siungande, som man här med flera sådane qwicka, och otroligen fintlige, samt sinrika runor, hwilka de wid wissa tilfällen qwäda, kunde bestyrcka; så framt intet desse bladen til något annat wore ämnade. Uti Hedendomen hafwa ock åtskillige widskeppelser och synnerlige plägseder inritat sig hos folcket, af hwilka några öfwerlefwor ännu finnas här och där i landet; hwarom uti afhandlingen framdeles widare skal förmälas.

(a) *Fœr detta Probsten i Paldamo* JOHAN CAJANUS *berættar væl uti dess ænnu i manuscript befinteliga beskrifning œfver detta Læn, at hær fordom funnits stort och groft folck, som han hållit fære hafva varit af den store Jætten*

Jätten Calevas efterkommande, men intygar dock derjämte, at deras barn och barn barn ei hunnit til sådan storlek. I nyligare tider vet man icke heller at orten frambrakt några synnerligen store, förutan den ofanteligen store Daniel Cajanus, *som för några år sedan aflidit i Holland; Han skal varit 3. alnar och 3. ½ qvarter lång. Denne* Cajani *Föräldrar, hafva allenast varit af medelmåttig storlek, icke heller har i dess slägt funnits någon besynnerligen stor. Hvad dess upfostran angår, så har den icke varit på något sätt synnerlig eller ifrån andras skiljagktig.*

(*b*) *Jämför benämde Probsten* CAJANI *manuscript.*

(*c*) *Härom förmäles uti förrberörde Probst.* J. CAJANI *visitations act, af år* 1701. festo Mariæ annunciationis, *som finnes i Åbo Dom Capitlets Archivo, hvaraf, så väl som af de andre i nämde Archivo befintelige handlingar, hvilka uti detta arbete kunnat tiena mig til någon upplysning, Consistorii Notarien Herr Magister* ABR. FROSTERUS *gunstigt lemnat mig del.*

§. 8.

INnan jag skrider widare, til at kortel. igenom löpa hwarje del uti mitt föresatta ämne, wil jag här allenast med några ord inrycka desse Socknars Privilegier, hwilcka dem samfält äro förunte. Tilförene har detta Län warit under utskrifning, då icke allenast uti krigs-utan ock i freds tider knecktar härifrån blifwit utskrefne och utförde. Dock är Länet igenom det af Almogen år 1681. uprättade contract, som sedermera 1683. och 1686. af Hans Kongl. Maj:t allernådigst blifwit stadfäst, ifrån sådan utskrifning befriat; hwaremot det förbundit sig til följande 8. puncter: 1:o At af hwart hemman eller rök, utom ordinarie och extra ordinarie räntorne, årligen erlägga til kronan 2. Daler Silfwermynt och ½ Lispund torra gäddor. 2. Stadigt hålla Cajana Fästning wid macht, och til dess *defension* bygga och *reparera* hwad der kan behöfwas. m. m. 3. At i ofredliga tider utlefwerera 150. Man til Fästningens besättning, så länge kriget påstår, och at den öfrige Almogen manligen förswarar gräntsen, 4. Om öfwer 3. karlar finnas i en gård, så skola de uptaga ödeshemman, antingen här eller wid Siökanten, m. m. 5. Inga öfwerlöpare ifrån andre orter emottaga, hysa eller herbergera. 6. At förbättra och wid macht hålla almänna Landswägen emellan Säresniemi och Uhleå Sockn. 7. Upbygga 2:ne Farkostar eller Lodjor, den ena af 100. tunnors drägt, den andre något mindre, med hwilka stycken, proviant: m. m. ifrån Säresniemi til Cajana kunna öfwerföras, och dem med deras redskap och tilbehör ständigt wid macht hålla. 8. At, såsom af ålder warit wanligit, af hwar rök lefwerera ¼ famn torr wed til Slottet, eller i brist deraf 16. öre Koppar:mt.

Detta Fögderiet är ock af ålder befriat för hela Landtdags gärden, både i afrads Säd och annat, och betalar allenast enligt 1:sta *puncten* i *Contractet*, *ordinarie* och *Extraordinarie* räntorne jämte knechte lösen m. m.

De uti 3:die *puncten* omrörde 150. man, hwilka Länet blifwit förplicktadt at utlefwerera til Fästningens besättning i Krigs tider, underhålles ännu jämwäl uti fredliga tider. Efter wanligheten roterar Almogen sig sielf til bemälte Manskaps utrustande och hållande, i *proportion*, efter det hemmanen äro i bättre eller sämre tilstånd. Roteringen förnyas dock åtminstone hwart 10:de år, och lämpas då efter hemmanens befintelige beskaffenhet.

Til Officerarens eller Capitainens aflöning, som commenderar och exercerar de 150. Man Soldater, utgör Almogen af hwart hemman $\frac{1}{12}$ dels tunna spanmål.

Almogen, som, til följe af 3:die *puncten* i *Contractet*, är

är förbunden at uti Krigstider förswara gräntsen, har i äldre tider 2. gångor årligen blifwit *exercerad* af sin egen och särskildte Capitain, (*a*) intil des Capitainen wid Compagniet *Hausen* under förra ofredstiden med Höga wederbörandes tilstånd åtagit sig at allena exercera både Almogen och Solderna. Likaledes har ock med denne exercering af sidst afledne Capitain WASSMAN blifwit fortfarit in til 1733, då framledne Herr Baron och Landshöfdingen *BROOR RÅLAMB* en sådan Almogens exercering til widare förbudit, oacktat Almogen altid den samma sielf åstundat och påyrckat. Dock wore det denne widsträckta gräntse ort och norra delen af Österbotn icke til ringa säkerhet, om de enligt Mantals Längderne här befintelige ungefär 800. ynglingar, utom husbönderne, skulle i tid i stånd sättas, at i all händelse kunna tiena til ortens förswar. Derigenom kunde äfwen undwikas, at i ofredstider hitföra och på denne aflägsne ort med stor bekostnad underhålla någon främmande och ständig milice, hwilken likwäl intet wore i stånd at giöra synnerlig tienst uti den här fallande ymniga snön; hälst den icke wore upöfwad at löpa på skidor, och skulle åtminstone sakna den behändighet och färdighet på skidor, som dock ortens barn almänt innehafwa. Utom dess kunde ock bondesönerne och drängarne til större delen, få snart bullret öfwergått, utan widare bekostnad träda til deras hemmans arbete.

I medlertid är här nu för tiden intet det ringaste annat förswars wärck för ögonen, förutan berörde 150. Soldater med sin enda Officerare; hälst ock Slottet *Cajanaborg*, hwarom snart skal omtalas, är förstördt, som dessutom för sin belägenhet längst ned i landet, icke heller tienar til betäckning för denne ort.

(*a*) *Se færutnæmde Probsten Cajani beskrifning.*

OM

OM CAJANA STAD.

§. 9.

CAjana Stad ligger i Paldamo Sockn 16. mil i Öster ifrån Uhleå, och ungefär 14. mil ifrån Ryska gräntsen, bredewid en brusande ström *Koivu Koski* kallad, som giör et faseligit watufall (*a*) til Uhleå träsk.

Fästningen Cajanaborg har midt uti omrörde ström, samt något stycke ofwan om det starcka watufallet, uppå en liten med pålwerck omgifwen holme, blifwit anlagd af Konung CARL den IX, uppå CLEMENS ERICHSSONS tilstyrckande wid år 1607. Sedermera har äldsta Riks-Rådet General Gouverneuren öfwer Finland, samt denne Kongl. Academiens första Canceller Herr Grefwe *PEHR BRAHE*, åt hwilken i Drotning CHRISTINÆ tid, besittnings rätten af Cajana Län, under namn af Friherrskap, wart updragen, med bygnaden uppå slottet fortfarit, samt (såsom uti *Svetbia munita p.* 35. förmäles) *det med starcka murar, torn, torfwallar, batterier, redouter och spanska ryttare færwarat.* År 1666. har Slottsbygnaden hunnit til fulbordan.

Utritningen på slottet kan ses uti Kyrckioherden Mag MATHESII *Disput. de Ostrobotnia*, hwarest äfwen om des förra tilstånd och *stat* förmäles.

Uti förra ofreden 1716, giorde Ryssarne sig angelägne om at blifwa ägare af Fästningen; men Öfwerst-Lieutenanten MEIRMAN stod fienden tappert emot i flera weckor, in til des han mäst hela besättnings manskapet hade upofrat til ortens förswar; då han omsider accorderade sig fritt uttog, samt fästningens skades-löshet, alt til des freden emellan Höga Öfwerheten å bägge sidor kunde träffas och erhållas. Men som i fördraget war efter wanligheten inryckt, at 7. tunnor krut, som efter öfwergången i krut Magazinet

gazinet ännu wore behåldne, skulle höra den segrande fienden til, och han emot dagtingandet fann för rådeligit, at anwända samma krut til Slottets grundförstöring och ödeläggning: Så har ock händt, at Cajanaborg ur samma sin aska och grus intil närwarande dag aldrig gittat täncka, än mindre arbeta uppå någon sin widare resning (*b*). Nu mera har Slottet efter hand så förfallit, at här allenast äro twänne rum, som ännu kunna nyttias.

Efter deras berättelse, som ännu lefwa, hafwa följande warit Hauptmänner eller Intendenter öfwer Slottet, hwilka tillika förestått Riks-Drotsen Gref *BRAHES* friherskap: 1. ZACHARIAS PAHLBOM 2. JACOB TYSK, 3. Majoren SAMUEL LONG. Ibland de äldsta torde man ock få räkna en Capitaine, benämd ERICH PEDERSON, om hwilken Landshöfdingen *JOHAN MÅNSSON ULFSPARRE* i bref dat. den 8. Octobr. 1624. til Konung GUSTAF ADOLPH förmäler, och finnes infördt i Disp. de Uloa part. I. pag. 28.

Commendanter hafwa warit 1. Majoren FORSSMAN, 2. Majoren CHRISTOPHER BILOV, 3. Majoren HENRICH GRÅ, 4. Lieutenanten N. SKRUF vice Commendant, 5. Majoren NILS SILFVERBAGGE. 6. Ryttmästaren JOHAN ZATLER, år 1716. vice Commendant. 7. Öfwerst-Lieutenanten MEIERMAN, som haft öfwer Commando samma år, 8. Majoren HENRICH VIANT, 9. Majoren SCHULTZ, 10. Capitain DIEDRICH TROLIN 11. och nuwarande Capitain CARL FROMHOLT von KÖHLER (*c*).

Uppå detta Slott har den namnkunniga Swenska historie Scribenten Prof. MESSENIUS i några års tid warit fängslad.

År 1651. (*d*) har Staden af Riks Drotzen Gref *BRAHE* blifwit funderad. Den har ock med wackra privilegier blifwit försedd, hwilka dock til en stor del äro förkomne. Af de samma, hwilka Staden nu för tiden til godo niuter, och

och den i nyligare tider äro förunte, wil jag här korteligen införa innehållet: Enligit Konung CARL den XI:s Nådiga resolution dat. Kongsöhr den 20. April. 1681. är Staden befriad för all accis, contribution, och bakugns penningar, dock deremot förbunden at betala Tull-och Mantals penningar; och at hwar och en af Borgerskapet årligen utgiör 30. dagswercken til Fästningens wid machthållande. Desutom är ock Borgerskapet förplicktat, at uti ofredlige tider träda in i Fästningen, och förswara den samma, tillika med det manskap, som almogen dertil utgifwer. Hans Kongl. Maj:t har ock i samma nådige bref förunt Staden det ¼ Mantals skatte hemman til besittning, som framledne Riks Drotzen Gref *BRAHE* den bewiljadt. I kraft af Hans Kongl. Maj:ts Nådiga resolution dat. Stockholm d. 14. Martii 1685. uppå några fråge puncter, som Landshöfdingen Herr *DIEDRICH WRANGEL*, i underdånighet ingifwit, är ock Staden förskont för den 33. ¾ Dal. Silf:mts afgift, hwartil förmedelst 1680. års reduction Ladugårds ägorna, som Staden nyttiar til utrymme, blifwit efter Jordeboken taxerade. Til följe af samma Kongl. resolution är ock inwånarena i Cajana i Nåder efterlåtit Tull frihet på höö och wed. Uppå Magistratens underdåniga ansökning är Staden medelst Kongl. Maj:ts Nådiga rescript til Kongl. Commerce Collegium, af den 23. Januarii 1741. frikallad ifrån Spinhus afgiftens erläggande. Igenom Nådig skrifwelse af den 6. Dec. 1748. til Högwälborne Herr Landshöfdingen och Riddaren af Kongl. Maj:ts Swärds Orden *GUST. ABR. PIPER*, har Hans Kongl. Maj:t täckts förunna Borgerskapet och dem som i Staden bofaste äro, at utan någon afgifts erläggande få tilwärcka bränwin af en tunna säd, och samma bränwin under marcknads tiderna minutera och försälja. Uppå Cajana Stads wid 1746. års Riksdag *insinuerade* underdåniga beswär har Hans Kongl. Maj:t uti dess Nådiga *resolution* af

af den 6. August 1751. i Nåder täckts förordna, at jämwäl mindre åriga präftmän af 26. eller 27. års ålder måge föreslås och antagas til Kyrckioherdar wid detta ringa Pastorat.

Efter den ordning och rang, som på Riksdagarne med Städer och deras Fullmächtige tages i acht, är denne den 105:te. Den har härtils icke warit i stånd at ensam utskicka sin *deputerade* til Riksdagarne, utan efter wanligheten utwäljer sig Riksdags fullmächtig tilhopa med någon annan af de mindre Österbotniska Städer.

Staden är delad i 4. qvarter, hwilka dock icke alla äro fullbygde. Här äro twänne långs efter Staden löpande- och tre twärgator. Förr sidsta ofredstiden blefwo omkring Staden af besättnings-manskapet spanske ryttare uprefte, hwilka dock til någon del redan förfallit. Här äro ock 2:ne Tullar, den ena i Östra, och den andra i Wästra ändan af Staden.

Nu för tiden finnes i denne Stad allenast 49. bebygda gårdar, förutan några tomter, som äro under byggnad. Husen äro alla af träd.

(*a*) *Detta fallet är ungefär 4. famnar högt, och så brandt, at det aldrig med båtar kunnat igenom faras. Derunder finnes nejenögon, hvaraf man annorstädes i orten ei sedt något märcke.*

(*b*) *Besee Biskopens Doctor* RHYZELII Sveth. munit. pag. 35. seq.

(*c*) *Denne underrättelsen angående Hauptmännerne och Commendanterne, har Kyrckioherden Herr Magister* JOHAN FROSTERUS *gunstigt mig meddelat.*

(*d*) *Detta bestyrckes af Probst,* JOH. CAJANI *bref af den 17. Octobr. 1692. til Biskopen* GEZELIUS *den yngre.*

§. 10.

§. 10.

STraxt efter Stadens anläggning, blef ock här år 1652. en Kyrckia upbygd, som af Riks Drotzen Gref *BRAHE* med en wacker Kyrckio-Skrud blifwit försedd. År 1712. blef dock denne Kyrcka af et ströfwande Ryskt partie så til dess skrud, som annan egendom så aldeles sköflad och plundrad, at här allenast qwarblifwit i Kyrckiostocken 22. Dal. K:mt och en gammal ten Kalck (*a*). Efter Slottets olyckeliga öfwergång, har åter denne Kyrcka fallit Fienden til byte, samt blifwit aldeles i aska lagd. Sedermera är en wacker Kors-Kyrcka af trä år 1734. i östra ändan af Staden på det förra stället upbygd, hwilken dock i brist af medel härtils ei hunnit til fulkomlig bygnad; dertil synes icke heller framdeles något särdeles hopp. Dock skattar sig Församlingen mångfalt lyckelig, i hänsende til den Kongl. gåfwa, af 1200. Dal. K:mt, som Hennes Högst Saliga Maj:t Drottning ULRICA ELEONORA Allernådigst täckts denne Kyrcka förära. Med desse penningar äro en wacker förgyld Silfwer Kalck och pateen, samt kostbar Mäswhich upkiöpte, hwilka til ewigt åminne prydas af Högstbemälte Drottnings Höga namn. Här äro 2:ne små klockor, af hwilka den större nyligen blef upkiöpt.

Församlingen förestås af Kyrckioherden ensam, som tillika bestrider Slotts-Predikants och Pædagogsysslan. Kyrckioherdar hafwa härstädes warit följande. 1. THOMAS N. 2. JACOB PETRI TEUDSCHOVIUS Uloensis, år 1648. Slotts Predikant, och 1654. Kyrckioherde. 3. JOHAN ANTILIUS, död 1704. 4. Mag. GABRIEL CAJANUS, Kyrckioherde 1704. Har år 1712. blifwit af det Ryska partie, som upbränt Kyrckan, illa sårad, och kort derpå aflidit. 5. Efter freden har ANDERS HILDEEN ifrån 1721. förestått denne Församlingen såsom vice Pastor, intil dess han år 1726. för sina förseelser blifwit affat. 6. Mag. ISAAC ROTHOVIUS ifrån 1727. til 1733, då

då han blifwit transporterad til Eura Pastorat i Finland. 7. Lars Henr. Backman har först warit Collega i Uhleå i 6. års tid, sedan ifrån 1734. Kyrckioherde härstädes til 1746; nu mera Probst och Kyrckioherde i Sotkamo. Den 8. och nuwarande är Mag. Johan Frosterus.

Ingen ordentelig Rådstuga är härstädes, utan för några år sedan upköptes med Stadsens allmänna medel til detta ändamål en tämmeligen wäl bygd gård i wästra ändan af Staden, hwarest nu för tiden det wackraste rum nyttias til Rådhus. Ifrån första fundationen har Staden haft sin egen Magistrat: neml. 1. Borgmästare och 4. Rådmän, af hwilka sednare en hwar sit år förer *Præsidium* i *Accis* Rätten. Notariens sysla förrättas af Borgmästaren. Magistratens under-betiening är här 1. Casseur, 1. Fiscal, och 1. Stadstienare. Uti Stadsens sigill står Slottet i en brusande ström, och omkring läses desse orden: *Sigillum Civitatis Cajanaborg*: 1727. Följande hafwa warit Borgmästare 1. Häradshöfdingen Johannes Curnovius, 2. Häradshöfdingen Nicolaus Petrelius, 3. Capitain Christian Gisselkorss, 4. Johannes Holst, 5. Krono-Befallningsmannen Johannes Tammelander, 6. Johan Johansson Tammelander, 7. och nuwarande min K. Fader Matthias Castreen.

År 1652. har ock här i Staden af bägge desse Cajana Socknar en Scholstuga med 2:ne kamrar blifwit upbygd, (*b*) hwilken Staden warit förbunden at hålla wid macht; (*c*) men 1712. har den af Ryssen blifwit upbränd, (*d*) och sedermera har ingen ordentelig Scholstuga här blifwit inrättad. Pædagogi hafwa här warit: 1. Thomas Henrici Uhlander förordnad til Pædagogus 1654, affatt ifrån Prästa ämbete och lägenhet 1660. 2. Andreas Samuelis Cajanus. 3. Andreas Antilius. 4. Samuel Petrelius död 1704. 5. Andreas Hildeen 1707. förordnad til Pædagogus, war derwid til 1714. 6. Sigfrid Carlenius blef död förr än han tilträdde sysslan. 7. Olaus Junnelius har derjämte warit Nådårs Predikant härstädes (*e*). Pædagogus har tilförene haft i lön 30. Daler Silfwermynt, och Paldamo samt Sotkamo Socknars diekne penningar. (*f*) Nu för tiden niuter Pædagogus, hwilken (såsom redan ofwanföre är förmält) tillika är Kyrckioherde och Slotts Predikant, i lön allenast 20. Daler Silfwermynt och hälften af Sotkamo Sockns diekne penningar.

(*a*) *Se Probsten* Eric Cajani *visitations act af den 24. Januarii 1713.*

(*b*) *Jemför det uti näst föregående §. citerade Probst.* J. Cajani *bref til Biskop* Gezelius, *af den 17. October. 1692.*

(*c*) *Häruppå gifwes Landshöfdingens* LORENTS CREUTZ *resolution af den 7. Februarii 1708, som jemwäl finnes i Consistorii Archivo härstädes.*

(*d*) *Härom kan ses förut citerade Probst.* Eric Cajani *visitations act.*

(*e*) *Vid Pædagogernes uppräcknande har jag följt Adjuncten* Peitzii *manuscript* om Österbotniska *Presterskapets Slägt register, som nu finnes i Consistorii Archivo.*

(*f*) *Om den lön Pædagogus här tilförene åtniutit, förmäler Probst.* J. Cajanus *uti det förutnämde bref til Biskop.* Gezelius.

§. II.

JAg wil allenast med några ord här omröra de hårda öden, hwaraf denne Stad tid efter annan erfarit swåra känningar. Förutan det Staden, såsom ock det omkringliggande landet, hwarom uti 6. §. något är omrört, under de swåra missväxt åren på folck ansenlig mistning haft, så at år 1697. här ei funnits flera, än 10. Inwånare; (*a*) har den

 ock

ock år 1712. af et partie Ryſka Koſſaker, ſom ifrån *Kexholm* oförſet infallit, til en ſtor del jemte Kyrckan, hwarom förut är förmält, blifwit illa plundrad, och Scholan tillika med de bäſta huus i Staden upbränd: då ock några Inwånare måſt undergå en wåldſamlig död. Kort derefter år 1716. wid Slottets öfwergång blef ock Staden af fienden belägrad och aldeles i aſka lagd. Inwånarena, ſom tagit ſin tilflycht til Slottet, at enligen ordres förſwara det ſamma, blefwo efter belägringen twärtemot betingandet dels til fånga tagne och bortförde, dels ock ihiäl ſlagne. Sedermera har ock denne Staden fått kännas wid de här i landet tätt på hwarandre infalne månge miſſwäxt år, ſom förwållat, at månge inwånare nödgats lämna ſina gårdar, och flytta ſig på landet. År 1742: då Kemi-jemte Cajana Compagniet låg här i Staden, graſſerade rödſoten härſtädes, och hädan ryckte mycket folck. 1743. under ſidſta Ryſka tiden, då i förſtone om wintren några 100. man Coſſaker, och ſedan emot ſommaren lika ſtort antal af Soldater woro här inqwarterade, utſtod Staden åtſkilliga beſwärligheter ſå i anſende til ſkiutsfärder, ſom utſkylder m. m.

(*a*) *Detta bekräftes af Kyrckioh.* JOH. ANTILII *bref til Conſiſtorium i Åbo af den 24, April 1697.*

§. 12.

EHuru Staden intil Ryſka belägringen warit bebodd af ungefär 100. Inwånare, af hwilka en del warit något förmögne; ſå har dock år 1725. här befunnits allenaſt 24. fattige, och merendels ifrån Ryſka fångenſkapet hemkomne Inwånare. Ifrån ſidſtnämde årtal, här dock folcket förökt ſig, ſåſom följande utdrag af 1753. års Mantals Längd utwiſar, utom barn och dem, ſom för ſin älderdom m. m. ifrån Mantals Längderna äro utſlutne.

Utdrag

Utdrag af 1753. års Mantals Längd.

Husbönder.	Mattmödrar.	Söner och Mågar	Döttr. och Son h.	Drängar,	Pigor.	Suma
49	39	8	13	10	16	135

På det Stadens tiltagande på folck deſto bättre måtte ſkönjas, vil jag här anföra en förteckning öfver födda och döda ifrån och med år 1733. til och med 1753.

Årtal	Födde		Döde		Summa	
	Mankön.	Qvinkön.	Mankön.	Qvinkön.	Födda	Döda.
Ifrån och med 1733 til och med 1743	52	58	44	37	110	81
1744	5	3	2	2	8	4
1745	2	6	1	4	8	5
1746	2	4	1	5	6	6
1747	4	3	1	4	7	5
1748	4	4		4	8	4
1749	1	4	10	12	5	22
1750	11	3	3	6	14	9
1751	2	11	3	4	13	7
1752	4	5	1	6	9	7
1753	5	9	1	1	14	2
Summa.	92	110	67	85	202	152

§. 13.

NU fordrar ordningen, at man äfwen tilſer beſkaffenheten af Stadens närings ſätt. Alt ſedan förra ofreds tiden har Staden intet kunnat uplifwas til den högd af ſin wälmä-

wälmågo, hwarwid den dock kort för belägringen sig befunnit. Orsaken dertil hafwa warit de bistra öden, som den tidt och ofta erfarit.

De ganska få ifrån fångenskapet hemkomne Inwånare hafwa i långliga tider ingen handel idkat, icke heller något annat närings sätt, för utan det de haft något litet åkerbruk, och at de med arbete hos bönderna förtient sig födan; sedan hafwa somlige förmedelst Krögerie eller Öls och Bränwijns säljande, i synnerhet under Marcknads och stämmings tiderne, börjat något at förkofra sig. I nyligare tider har ock en del af Stadsens Inwånare begynt med tiärubrännande, hwartil Stadsens widsträckta utmarck gifwit dem godt tilfälle. Tiäran förslas sedan långs Uhleå ån, om Sommaren med bårar ner til Uhleå, och försäljes der sammastädes til 12. à 15. Dal. K:mt tunnan.

I desse åren, då Ryska handeln igenom Höga Öfwerhetens högwise förordnande blifwit inskränckt til Cajana, hafwa några af Borgerskapet, dels med egna medel, dels ock med andras förlag, ophandlat af Ryska handlande några 100. Lispund Lin och garn, som de sedan til Torneå, Brahestad och Gamle Carleby nedförslat, och der försålt. Denne Höga Öfwerhetens hälsosamma inrättning med Ryska handeln, är nu för tiden det endaste medel, hwaraf denne näringslöse Stad, med trygghet wänttar sin förkofring. Wore äfwen önskeligit, det inga egennyttiga affichter ei heller framdeles skulle rubba en så gagnelig och wäl grundad inrättning. Allmänheten har ock en mycket känbar fördel häraf, hälst Lurendrägerier härigenom til en stor del kunna hämmas, hwilka annors på denna gränse ort swårligen stode at förekommas.

Twänne marcknader hålles här årligen, den första om hösten Larsmässo tiden, som hölts tilförene Johannis tid, men blef igenom Kongl. Cammar Collegii bref til General Majoren och Lands-Höfdingen Herr Baron *LORENTZ CLERCK*, af den 11. Maij 1709. för Uhleå Borgerskapets och Allmogens större beqwämlighet flyttad til besagde tid. Andre marcknaden hålles om wintern Kyndersmässo tiden. Marcknaden, i synnerhet om wintern, är här ansenlig; den besökes af *Uhleå*, *Brahestads*, *Gamle-Carleby*, *NyCarleby*, och underdstundom af *Wasa* och *Christina*-Borgerskap, som med sig föra Tobak, specerier m. m. så ock af den här i kring liggande Allmogen, och i synnerhet af Carelare och Sawolax boar, hwilka hitföra allehanda skinwaror, gråwerck, smör och talg, hampa, lin, m. m. En myckenhet af Ryska handlande, ifrån *Repola*, *Pyhaniemi*, *Wuockiniemi*, *Ryska Kemi*, *Sordawalla Kargapol*, och under tiden ifrån *Archangel* infinna sig ock wed marcknaderne härstädes med lin, hampa, garn, allehanda lärfter, läder, stöflor, handskar, m. m. så ock med et slags lax och sill, som om wintern hitföres nästan färsk ifrån hwita hafwet (*a*). Dock hafwa marcknaderne för belägringen warit här långt ansenligare, då i synnerhet om wintern handlande ifrån *Wiborg*, *Åbo*, och de flästa Österbotniska Städer, samt ifrån åtskillige Ryska orter, med allehanda waror sig infunnit.

(*a*) *För nästl. år 1753. har Ryska tullen bestigit sig til 997. Dal. 26. öre S:mt Och Landt tullen, sedan betieningen blifvit aflönt, 532. Dal. S:mt*

§. 14.

HWad nytta och fördel deraf skulle tilflyta icke allenast detta Cajana län, utan ock i synnerhet Carelen och Sawolax, om denne Stad kunde ifrån sit stoft uphielpas, och til åtniutande befordras af de förmoner, som naturen den ämnat, kan en och hwar snart finna. Det är nog samt bekant, huru Carelaren och Sawolaxboen nu för tiden på en 50. à 60. milars wäg, nödgas om wintern med stort beswär

ſwär omkoſtnad och tids ſpillan, förſla ſina waror til näſta kiöp Stad, då Stads reſan til Cajana wore långt drägligare och kortare, allenaſt de der hade affättning på ſine waror och finge alla förnödenheter. Inwänarena i detta widtbelägna Län hafwa fullan den förmån, at de kunna med trebördings båtar, ſom bära 10, 12. à 15. ſkeppunds wigt, under ſommarmånaderna, igenom många häftiga forſar ſin tiära och andra waror til Uhleå afföra; men det kan dock icke ſkie utan landtbrukets ſtörſta wanhäfd, hälſt öfwerbyggarena på en ſådan Stadreſa nödgas anwända 2. à 3. weckors tid, och äro twungne, at giöra flera ſådane reſor om ſommarn, emedan de ei på en gång igenom deſſe torra ſtrömmer kunna få fram alla ſina waror.

Om altſå denna Stad på något ſätt ſkal kunna uprättas det omkring liggande landet til märckelig hielp och ſtöd, ſå torde dertil ganſka mycket bidraga, om en ſegel led emellan detta Län och Carelen, ſamt Sawolax ſkulle befordras. I briſt af en ſådan ſegelled förſäljes, (tör hända) allenaſt ifrån Pielisjärfwi Sockn til Ryſsland årligen 60. tunnor ſmör och 300. liſpund Gäddor, ſom eljeſt ſkulle falla til Cajana. Huru mycket ifrån andre Carelſke Socknar dylika waror til Ryſsland oförmärckt kunna föryttras, är håraf lätt at aftaga. Carelen och Sawolax hade ock af denne farled en oſkattbar fördel, hwilket deraf endaſt är at aftaga, at detta länet, ſåſom uti 4. § är omrört, igenom en landtrygg är affkildt ifrån Carelen, och Sawolax; hwarföre Carelſka och Sawolax bönderne, ſå framt de wilja beſöka höſtmarcknaden i Cajana, nödgas nu för tiden ifrån den ort, der båtleden ſlutes, med ſtort beſwär öfwer Landtryggen ſläpa ſina waror til näſta farwatnet på denne ſidan, och ſedan härſtädes med frachtbåtar ſig widare framhielpa: då likwäl ſielfwa naturen til en ren farled tycks gifwa en ſynnerlig anledning. På det ſaken

ſaken måtte blifwa tydeligare, och at deraf må ſes, på hwilka ſtällen en durchfart ifrån Sawolax Lands-Höfdingedömet til detta Län lindrigaſt kunde öpnas, wil jag här meddela en kort beſkrifning öfwer landtryggen; ſom ſkiljer Cajana län ifrån Carelen och Sawolax. Det ifrån Willmanſtrand igenom hela Sawolax och Carelen flytande wida Sawöträſk, eller Siön Saimen, med åtſkilliga deſs grenar, ſträcker ſig med deſs högra gren igenom Pielisjärfwi til Salmis by i Nurmis Capelgiärd, hwareſt möter en liten åå Haapajoki kallad, ſom leder ſitt wattn på 2. nya mil up ifrån ſödra ändan af Maanſelän ſuo eller kärret, hwareſt watuſkiftet är wid gränſen af Sotkamo Sockn. På $\frac{1}{8}$ mihl när ſödra ändan af Manſelänſuo, eller der ſom Haapajoki tager ſin början, har en annan wattuådra, Maanſelänjoki kallad, ifrån benämde kärr eller Maanſelänſuo, och deſs Nordwäſtra ända ſitt utlop, och löper på 1. milswäg igenom några ſmå träſk in uti Kiandojärfwi uti neder Sotkamoby; derifrån ſedan en ren båtled går igenom Kiando- och Nuasjärfwi på 4. nya mil in under Cajanaborg. Skolandes omtalte Haapajoki, ſåſom ock Maanſelänjoki in til deſſe tider under påſtående wårflod och i wåtare Somrar med 1. ½ à 2. läſter ſäd laſtade trebördings båtar igenom faras kunnat, men i torrare tider kan ſwårligen en tom twåbördings båt alleſtädes framkomma; hwilka åar utom deſs med deruti infalne wrak och ſtockar nu mera ſkola mycket ſtängde blifwit. Deſſe ſtrömmar kunde dock utan ſynnerligit beſwär upränſas, ock wore äfwen giörligit, at upgräfwa en canal igenom omrörde kärr; hälſt det ſom redan är anfört, ei är öfwer $\frac{1}{8}$ mil långt. Deſs förutan ſkal ock på detta kärret upwälla en källa, ſom i ſynnerhet om wåren gifwer ifrån ſig wattn, ſå at ſmä rännlar eller wattu ådrar derifrån ſkola rinna, eller formera den ena gren til Maanſelänjoki, och den andra

dra til Haapajoki. Skulle konſten här något underſtödja naturen, ſå wore en ſå högt angelägen ſak ſnart wunnen.

Den wänſtra armen eller gren af förenämde wida Sawoträx eller ſiön Saimen ſträcker ſig igenom Cuopio-och Idenſalmi Socknar, och åndas wid Wieremänpä, under Wieremänby på 2. $\frac{1}{2}$ mil uti Wäſt-nordwäſt på denne eller Öſterbotniſka ſidan om Idenſalmi Kyrckia, och wid gräntſen emellan Idenſalmi och Saresmäki byn i Paldamo Sockn. Til nämde Wieremänpä löper en ſmal åå, kallad Wieremänjoki, ſom faller på 1. $\frac{1}{2}$ mils wäg ifrån Salahminjärfwi; denne åå kan til 1. mil i flod watn med laſtade trebördings båtar igenom faras, men i torrare tider allenaſt med toma twäbördingsbåtar. Den öfrige tredie delen eller $\frac{1}{2}$ milen af denne Wieremänjoki, ſom eljeſt kallas Murrennusjoki, blifwer ifrån Kyhjenkoſki alt mer ſmal och grundare, ſamt för några branta ſteniga forſſar aldrig warit navigabel. Ifrån omtalte Salahminjärfwi, ſom hålles för 4. à 6. famnar diupt, och $\frac{1}{2}$ mil längt, börjas landswägen, den på 1. mils wäg intil Hellemönjärfwi beſtår mäſt af torr marck och höglänt ſandhed; dock ſkall en liten bäck til $\frac{1}{2}$ mil krok förbi denne ſandhed rinna ifrån Hellemön-til Salahminjärfwi. Hellemönjärfwi ſäges wara ungefär 3. à 4. famnar diupt, och $\frac{1}{2}$ mil långt, ſom widtager en måſſa af $\frac{1}{16}$ mils långd wid Rahajärfwi, ſom likaledes för 3. à 4. famnar diupt upgifwes. Til Rahajärfwi infaller en liten bäck, ſom leder ſitt wattn, förſt på $\frac{1}{8}$ dels mils wäg igenom en måſa ifrån Maanſelänlämpi, och widare på $\frac{1}{16}$ mil, ifrån Haapaſuomåſan eller kärret hwareſt wattuſkiftet är, $\frac{1}{8}$ mil på andra ſidan om Saresmäkibyn. Detta kärret eller Landtryggen är allenaſt 3. musqvett ſkått långt, och med deſs ymniga källs ådrar, giör redan en början til de, dels åt Idenſalmi ſidan, dels ock åt Paldamo och Uhleå träſk, ned flytande bäckar och watuådrar. Ifrån wäſtra ſidan af

denne Haapoſuo rinner en liten bäck allenaſt uti wår-och höſtflod på $\frac{5}{16}$ dels mil igenom några måſar, til et litet och in emot 2. famnar diupt träſk Saarijärfwi, nordoſt ifrån Saresmäki byn. Ifrån detta träſk utfaller en dels ſmal och grund, dels åter bredare och något diupare, ſamt ſtenig och ſtrider bäck, på 1. $\frac{1}{2}$ mil til Wuolijoki; igenom hwilken åå på $\frac{1}{4}$ mil laſtbåtarne til Käkilax wiken, och Uhleå träſk altid kunna utkomma.

Til förrutnämde gren af ſiön Saimen faller än en något diup och bred åå, Matkusjoki kallad, wid Salmis byn $\frac{1}{4}$ dels mil i ſöder om Idenſalmi Kyrckan, i nord nordoſt ifrån Cajana Län; hwilcken åå på 1. mil leder ſit watn ifrån Sångajärfwi träſk, der de reſande med laſtade trebördings båtar altid ſkola kunna framkomma. Til detta Sångajärfwi löper åter en ſmalare åå Sangajärfwen-joki kallad, igenom några ſmå ſkogs träſk, ängar och måſar, på 1. mils wäg ifrån twänne in wed hwar andra belägne, och tilſamman $\frac{1}{8}$ dels mil långa ſå kallade Wenäjänjärfwi träſken. Denne Sångajärfwen joki kan de fläſta årſens tider allenaſt med twåbördings båtar up-och ned faras. Til deſſe Wenäjänjärfwi träſk ſtöter en ännu ſmalare, och allenaſt i flodwatn höſt och wår med twå bördings båtar någorlunda resbar bäck, ſom jämte twenne ſmå ſteniga forſſar, genom måſar, och dels torrare platſer, på $\frac{1}{2}$ mil faller ifrån Sukenajärfvi, hwilket är ungefär af 6 famnars diuplek, och $\frac{1}{2}$ mils längd. Detta Sukena-järfvi leder ſit watn genom en liten bäck, ungefär på $\frac{1}{2}$ mil, hvareſt äfven en liten forſs förekommer, ifrån Pyöryänjärfvi, ſom är wid pals 1. famn diupt, och $\frac{1}{4}$ mil långt, och til hälften lyder under Sawolax och Cajana Län. Til Pyoryänjärfvi faller en liten med Skog bewuxen vatuådra, igenom Ahveroiſen etälä ſuomåſan, på $\frac{1}{8}$ mil, ifrån et litet, eller til 3 muſqvett ſkott långt, men 3 à

4. famnar diupt träſk, Ahveroiſen Lampi kallat, der Ahveroiſen maanſelkä ſuo, eller Landsryggen vidtager. Denne Landtryggen är eljeſt lågländt, men likväl på detta ſtället, emellan Ahveroiſen Lampi och Yli wuottojärfvi $\frac{1}{8}$ mil öfver. Här ifrån faller vattnet ei allenaſt i ſydwäſt, uti ofta-nämde Ahveroiſen Lampi åt Idenſalmi ſidan; utan ock i Nord-oſt åt Paldamo uti Yli-wuottojärfvi, ſom har 2 a 3 famnars diupt vatn, och är $\frac{1}{8}$ mil långt. Derifrån rinner en ſmal bäck, ſom för detta kunnat uti wår- och höſt floden med båt nedfaras, men är nu för tiden med widbuſkar öfwer-wuxen, på $\frac{1}{16}$ mil in uti Alavuottojärfvi, ſom jämväl är $\frac{1}{8}$ mil långt, och 1 a 2 famnar diupt; derutur ſedan Wuottojoki på $\frac{7}{8}$ mils väg, mäſt igenom ängar och måſacktige orter, ſamt efter fyra ſmå ſteniga forſſar, ſom allenaſt uti flod vattn höſt och wår kunna med twå-bördings-båtar igenomfaras, flyter ned uti Wuottolax wiken och Uhleå träſk. (*a*)

Af det ſom ſåledes anfört är, kan liuſligen ſkiönias, at en farled emellan Savolaxſka Höfdingedömmet och detta län, ſkulle igenom någondera af deſſe ſtällen möjeligen kunna inrättas. Jag lämnar til Höga wederbörandes och andras mognare och nogare underſökande och ſkärſkådande, hwilken dera af deſſe leder kunde lindrigaſt öpnas och upränſas. Dock torde farleden emellan Carelen och Satkamo Sockn förefalla aldra minſt koſtſam och beſwärlig; hwilken derjemte torde wara nödwändigaſt, och borde aldraförſt befordras. Skulle arbetet delas Inbyggarena emellan under en kunnig hands anförande, ſå hade de den minſta känning deraf. Sedan kunde efter hand endera af deſſa nyſſnämde farleder ifrån Idenſalmi eller Sawolax til Uhleå träſk upränſas.

I medlertid, innan detta wärckſtälles, wore wäl, om Inbyggarena på deſſe trackter blefwo wahne, at betiena ſig af ſådane näfwer båtar, ſom Herr Candidaten *And. Chy-*

Chydenius beſkrifwit i ſin gradual diſputation under Herr Præſidis inſende, och dem de i Norra America boende med ſå ſynnerlig fördel nyttia wid dylika ſtällen, ſom deſſe omtalte; och på än wärre, och hwilka ſå lätt kunna bäras öfwer land.

Det wore äfwen görligit, efter det mig blifwit berättat, at ifrån Carelen igenom Sotkamo til Cajana inrätta en Landswäg; hwar af icke allenaſt Cajana Stad, utan ock Carelen hade en ſtor nytta och förmån. Då ſkulle Carelaren til Cajana höſtmarcknaden derigenom kunna införa ſin boſkap, hwarpå han dock nu för tiden har ingen eller ringa affättning; detta är ſom wåller, at boſkaps ſkötſeln är nu för tiden ſnart ſagt aldeles i wanhäfd hos Carelaren.

Det förnämſta medel, hwarigenom denne Stad kunde uphielpas, tyckes wara, om den unnades nederlags frihet i Uhleå; eller at Cajana borgerſkap finge betiena ſig af Uhleå Stads hamn, at derifrån med ſine egne fartyg eller iagter affegla til Stockholm. Uhleå ſkulle derigenom intet komma at lida, emedan den utom deſs hade tilräckeligit land under ſig. Men ſå länge denne Stad nödgas ſakna en ſådan fördel, ſå lärer den näppeligen hinna til någon färdeles wälmågo; hälſt winſten för de waror, ſom den til Uhleå handlande ſkulle affätta, torde wara ganſka ringa. Härigenom ſkulle äfwen åtſkillige medel faſte ifrån andre Städer, hwareſt de för de handlandes myckenhet, hwarcken finge inrymme eller ſåge ſin utkomſt, läckas at ſätta ſig neder här i Staden.

Ehuru handtwärck och handa ſlögder äro de grunder, hwar på en Stads tilwäxande ſig ſtödier; ſå hafwa dock ſå nödwändiga inrättningar härtils i denna Staden ſaknats. Borde fördenſkul här ſådane inrättningar, ſlögder och närings medel anläggas, ſom ſkulle paſſa ſig med deſſ naturliga ſkick och beſkaffenhet. Ibland ſådane inrättningar härſtädes ſkulle *Tobaks Fabriquen* ei ſynas otienlig; hälſt och Tobaks planteringar

teringar redan allenast på några års tid i Carelen så lyckats, at de, utom sit egit behof, kunna föryttra något til Ryska Carelen, hwarom Herr Candidaten *Aurenius* i dess under Herr Præses utgifne disput: *om det som bør i acht tagas vid en Stads anläggning*, p. 17. förmält. Förutan det Tobaks bladen ifrån Carelen kunde upköpas, så har man ei heller orsak at twifla, at ju den til denne Staden tillydande marcken til sådane plantagier wore tienlig, allenast de af en nödig ans och wettskap understöddes. *Potaske Siuderie* kunde ock här med största fördel i ansende til den ymniga skogen inrättas; likaledes wore här til *Glasbruks* anläggande god lägenhet. Då skulle landet hafva en ansenlig winst för sina skogar. Til *Linneväfverier* wore här äfwen tilfälle, emedan icke allenast ifrån Carelen och Sawolax något lin och hampa hit infaller, utan ock en ansenlig myckenhet dylika waror jemte garn ifrån Ryssland. *Färgerier* och *Tryckerier* wore här så nyttige, som nödwändige. Icke allenast ifrån detta län, utan ock ifrån Carelen och Sawolax, skulle allehanda tyger, walmar, och lärfter at undergå färgning och tryckning m. m. hit förfändas; hälst qwinfolcken i synnerhet, numera icke kunna umbära sådan granlåt, utan betala årligen til Ryssen en myckenhet penningar, besynnerligen för tryck lärfter, hwilka dock äro af slätt godhet. *Garverier* och *Sämskmakerier* skulle och Staden icke til ringa tilwäxt här kunna anläggas. Dertil skulle ifrån det omkring liggande Landet allehanda hudar hit infalla; Renhudar och andra råskin kunde äfwen ifrån Kusamo Lappmarck upköpas. Til Garfweriers befrämjande bidroge förnämligast, om någon Mästare eller Gesäll ifrån Ryssland kunde hit inlockas; hwilket nogsamt deraf kan slutas, at Ryssarna för så billigt wärde härstädes kunna föryttra sitt läder, juchter och stöflor. Då skulle man förmoda, at Ryssen ei hade så stor affättning på sitt läder m. m. på marcknaden härstädes, som han dock nu för

nu för tiden har. Om desse, jemte andra nyttiga inrättningar och handaslögder här skulle winna burskap, så skulle man ei fåfängt förwänta, at denne Staden kunde ifrån sin uselhet snart uplifwas.

Jag har här korteligen sökt at fulfölja, hwad mig ålegat, och budit til at utstaka sådane medel, som skulle tyckas lända til Stadens uphielpande i framtiden. Jag lämnar nu under Höga wederbörandes ompröfwande, om icke denne Stad borde och kunde förhielpas til desse förmåner, och slike omtalte inrättningar här anläggas; hälst ock både Cronan och det almänna härigenom en märckelig båtnad och fördel skulle tilfalla.

(a) *Om de uti de gamla Grekiska och latinska bistorier så namnkunnige Argonauter, hwilka röfvade bort det gyldene skinnet ifrån Colchis, togo vägen tilbaka igenom åtskilliga floder i Ryssland til Ladoga siön; så ned i sinus Finnicus; vidare langs efter finska skärgården til Uhleå, och så up för Uhleå elf förbi der Cajana nu ligger til Hvita hafvet: ytterligare förbi Norrige, stora Brittanien o. s. v. genom sundet vid Gibraltar in i Medelländska hafvet, och anteligen hem til Grekeland, som Herr Prof. OLOF RUDBECK uti dess Atlant: T: I p: 665, och følj. Sœker vidlyftetigen bevisa, och på Tab. 2. af de til samma verck hørande Tabeller står utprickat, lemnar man i sit værde.*

OM PALDAMO SOCKN.

§. 15.

Paldamo Sockn är belägen 10. mil i Öster ifrån Uhleå, och gränsar åt Öster til Ryssland, åt Wäster til Uhleå och Sijkajoki

Socnar

Socknar, åt Söder til Idensalmi, åt Norr til Kusamo eller Kemi Lappmarck, åt Nordost til Sotkamo, åt Nord-nordwäst til Pudas järwi Sockn. I äldre tider, då Sotkamo äfwen hört härunder, har Socknen blifwit kallad *Cajana Sockn.* I gamla handlingar och skrifter kallas den ock *Oulujärfvi*-eller *Uhleå träsk Sockn*, twifwels utan derutaf, at en stor del af Socknen ligger wid benämde träsk. (*a*) Men sedan Sotkamo blifwit skild härifrån, har Socknen blifwit kallad Paldamo. Den tyckes hafva fått sit namn af *Paldaniemi*, hwarest Kyrkiobyn är belägen. Det är troligt, at åter Paldaniemi har sit namn af finska ordet *Paldet*, som betyder på swenska bredd, hwartil ortens belägenhet gifwer anledning; ty Paldaniemi är yttersta bredden och udden af det fasta landet, eller den halfön, som af Wuocki-kerälä - Hyrynsalmi - Ristijärfwi - och en trackt af Uhleå träsk på norra, och af Lendua - Ondojärfwi - Sotkamo-Nuasjärfwi - och Rehjänselkä träsken på södra sidan år omgifwen. (*b*)

Socknen är ungefär 26. mil lång eller efter Inbyggarenas räckning 40. gamla mil, och ungefär 8. nya mil bred. Nu förtiden räcknas här 389. bebodde, och 35. obebodde hemman - eller röketal, som innefatta $73,\frac{7}{24}$ bebodde, och 1. obebodt mantal.

(*a*) *Se Probsten Cajani manuscript.*

(*b*) *Angående* PALDAMO *namnets etymologie, håller Herr Professoren och Bibliothecarien SCARIN före*, icke vara olikt tänkt, om man söker den igen i de kostbare foder och skinn kläder, som de i Norr botn boende gamle FINNAR betiänte sig utaf, nu vid sin Guds tienst, åter en annan tid antingen til egne sina förnödenheter, eller at de dem öfverlåto til andra Nationers tienst, som dem med mycken begärlighet förskrefvo, och dyrt inlöste. Desse foder-verck nämnas hos *Adamum Bremensem* PALDONES och hos *Hemoldum* FALDONES på gammal Göthska PELL / FELL och PELTS. Angående hvilken klädedrägt, förbemälte Bremske Canicken harmas öfver sine landsmän, att de *vestem marturinam* de SAAMIA (SABMIA) *anhelarint quasi ad summam beatitunem*. Med slik kostbar PELL eller FELL har i Biarmalands tempel JOMALA guden i fordom timma varit öfver skygder; och om kämpen *Alpin* berättar OLF TRYGVESSONS saga, at han satt på stolen ombodd med en dyreste pell, med mera. Att sådane **bråm och täckn** äro hos oss ännu gängse, vitna orden **brudpell** och **likpel** (**bårkläde**:) hvilka vid samme acter äro i församlingen ifrån urminnes tider vordne conserverade. Om PELL och PALDONER räcbna sina ahnor ifrån latinska orden *pallium* och *pellis*, eller det som snarast är at seja: både **Götska** och Latinska ordet äro af et och samma moderspråk härstemmande, giör oss vid detta tilfälle likä mycket. Det underrättar oss *Horatius* quod stragulis & togis pelliceis villosis senatus Romanus olim usus sit, modo quo *pellita* & *peltigera* gens *Getica* & *Amazonia* alio nomine neque insigniri meruit.

§. 16.

PAldamo och Sotkamo Socknar hafwa i äldre tider, såsom en Lappmarck hört under Limmingo församling, men under Konung ERIC den XIV:s tid hafwa de blifwit söndrade ifrån Limmingo och uprättat för sig sielfwa et särskilt Pastorat; då den första Kyrckan blifwit upbygd på Manamansalo. Men sedan Socknarne blifwit af Ryssen plundrade och ödelagde, och Kyrckan tillika upbränd, samt deras första Kyrckioherde i hiäl slagen, hafwa de åter blifwit sammanfogade med Limmingo. Under Konung CARL den IX.s tid, då landet med nybyggare blifwit förökt, hafwa desse

desse Socknar andra gången ifrån Limmingo Pastorat blifwit afskilde, och bekommit sin egen Kyrckioherde, (a) och sedan folcket något mer tiltagit, har Sotkamo år 1647. ifrån Paldamo blifwit affsöndrad.

Ehuru widsträckt denne Sockn är, som af näst föregående §.kan ses; så är här dock allenast en kyrcka; som är belägen i Paldamoby ungefär ¼ mil i öfter ifrån det stället, hwarest kyrckan tilförene stådt. Med bygnaden på denne kyrcka börjades år 1726. den 24. Maij, som ock samma år fulländades. Kyrckan är af trä i kors bygd; uti tornet hänga 2:ne sköna och wäl liudande kläckor, hwilckas liud dock til en del borttages, dels af det de hänga owanligit lägt, dels ock af kyrckan, som förqwäfwer liudet. Änskönt desse klåkors belägenhet är så obeqwäm, så höras de dock i lungt wäder på 1. ny mils wäg. Den större kläckan är guten i Stockholm år 1685, och wäger 4. skeppund och 8. lispund; den mindre är guten i Lybech år 1622, och är af 1½ skeppunds wigt. Då den förra kyrckan år 1716. blef af Ryssen upbränd, hafwa desse kläckor i jorden warit nedgräfne, och derigenom undsluppit at falla fienden till byte, oachtadt han anwänt all möda til deras opspanande och efterletande.

Församlingen förestås härstädes af Kyrkioherden och tre Capellaner, hwilcka alla bo wid moderkyrkan. Hwar Präst reser fyra gångor årligen omkring socknen, och förrättar Guds tiensten jemte andra prästerliga sysslor på 30. a 32. förhör-eller så kallade ginger-ställen. Förutan det Presterna, på 3. weckors-på öfre-, och 2. weckors tid på nedre tracken af socknen, dageligen sysselsättes med ständigt arbete, så giöra ock de eländige wägarne resan mycket beswärlig. Hwart gingerlag är 4. 6. a 8. gamla mil ifrån hwarannan belägit; hwilcken wäg Prästen om wintern, på flera ställen, der inga Renar brukas, nödgas fara med skidor, hälst hästarne

starne uti en så diup snö omöjeligen kunna framkomma, och wägarne gemenligen äro oupkörde. Om sommaren nödgas åter Prästen, åtminstone til halfwa wägen på öfre tracktcn, gå til fots flera mils wäg om dagen, och det merendels öfwer sancka kärr och morasser. I ansende til desse, och flera andra beswärligheter, som Prästerne härstädes äro underkastade, skulle ei synas obilligt, om af Höga wederbörande alla de fördelar, som äfwen Lappska Prästerne til godo niuta, skulle dem förunnas; hälst deras ständiga arbete, och många, samt alt för beswärlige resor intet i någor måtto eftergifwa, om ei öfwergå Lappska Prästernas.

Almogen i denne sockn, äfwen som på många andra orter, är til en stor del kallsinnig i sin Guds dyrckan, och kan på den korta tiden, som Prästen wistas på et och hwart ställe, ei så tilräckeligen i sina Christendoms styckcn upöfwas, och dess framsteg noga utrönas; hälst de utom des många på en gång Prästen åliggande sysslor, sådant på de flästa ställen förhindra. Om höst och wår måste i synnerhet öfre tracktcn wara utan Präst in emot twå månader, för det då infallande menföret. De längst up i landet 15. à 18. nya mil ifrån moder Kyrckan aflägsne inbyggare kunna ei heller flera än högst twå gångor om året, Larssmässo-och Kyndersmässo tiden, besöka moderkyrckan. Desse olägenheter kunde doch förebyggas, och åhörarena bättre i Christendomen öfwas, om et eller flere Capell någorstädes i Socknen skulle inrättas, hwartil Socknens aflånga belägenhet ei skulle synas otienlig. Öfwerbyggarena i denne Sockn hafwa ock redan wid förra Riksdagen underdånigst ansökt, at få inrätta et Capell i Suomussalmi och Kiandobylag; hwilket dock ännu härtils ei hunnit til någon wärckställighet för de hinder, som häremot legat i wägen. Den namnkunniga Probsten Joh. Cajanus har ibland andra sina goda författningar äfwen benämde Capells anläggande

åtänckt,

åtänckt, och dertil utsedt lägligast Karhula ⅛ mantals Krono hemman i Wuockiby til Capellans bol, hwar in wid Capellet ei heller olägligen byggas kunde. Dock skulle härtil icke tyckas kunna utses någon tienligare belägenhet, än omrörde ställe i kiandoby; som ligger ungefär 12. nya mil ifrån moderkyrckan. Denne Capell byggnad wore för desse öfwerbyggare högst nödig och nyttig, så för deras förkofring i Christendomen, som ock för deras större beqwämlighet; hwarföre wore önskeligit, at de ei länge en slik förmån skulle sakna.

Kyrckioherdar wid denne församling, hafwa warit följande: 1:o Olaus Rahicainen, som warit Kyrckioherde då Församlingen första gången ifrån Limmingå Pastorat warit söndrad, och Kyrckan stådt på Manamansolo; han skal blifwit ihjälslagen af et ströfwande Ryskt partie i Muhos, dit han med sit hushåld flydt för fienden. Det hålles före hafwa händt samma tid, som Ryssen upbränt Limmingo Kyrcka, hwilket af några utsättes på år 1590, men af andre åter på 1582. (*b*): Sedan församlingen andra gången ifrån Limmingo blifwit skild: 2. Georgius Nyland kom härifrån til Pyhäjoki 1612. 3. Benedictus Petræus har af Församlingen blifwit hatad och förföljd, och derföre öfwergifwit Pastoratet 1614. 4. Simon Erici Frosterus son til Ericus Henrici Frosterus Stamfader för Frosterne, (hwilken warit född i Lojo Sockn och Packala hemman i Nyland; och först blifwit Capellan i Calajoki och sedan Pastor i Carlön) (*c*) har warit Pastor härstädes ifrån den 19. Julii 1616. til 1620. Under den tiden har han ock warit Rector Scholæ i Uhleå, hwarest han sedermera blifwit Kyrckioherde 5. Mansvetus Jacobi Ijoensis suspenderad 1628. 6. Matthias Biörneburgensis död 1644. 7. Samuel Thomæ Past. Carloënsis filius död 1651. 8. Probst. Johan Matthiæ Antilius Saloënsis Sacellan härstädes 1644. Pastor 1651. 9. Probsten Johannes Andreæ Cajanus son

til

til Riksdrotzen Gref *BRAHES* Fogde öfwer Cajana Län And. Cajanus (hwilken war af Adelig Slägt hemma ifrån Kyrckslätts Sockn, och kallades förr *Gyllen hjerta*,) är född ungefär år 1624, och på sitt 24. ålders år af Biskopen Isaac Rothovius ordinerad til Capellan härstädes; afsomnade år 1703. Om des swåra och långliga tienste-år kan ses et bref til Consistorium härstädes af den 9. April 1698. der han sålunda om sig betygar: Jag beder, at icke allenast mina långliga swåra tienster" måtte Höggunstigt anses, som redo i 50. år här i försam-" lingen med mödo uti stor farlighet af Muscoviter och o-" gudachtige åhörare tient hafwer; utan och Præpositi äm-" bete här i Cajana, Salo, Brahestad och Sijkajoki, samt" i Carelen och Sawolax i Wiborgs Sticht med största be-" swär i 36. år utstått hafwer m. m. Bemälte Probst har ibland annat förmått och befordrat det i 8. §. omrörde kneckte contractet och andre förmåner för Länet. Igenom hans beförjande har ock den här ännu wanlige gränse freden under förra ofreds tiden emellan detta Lånets dertil befullmäcktigade Präftmän och wissa af allmogen på denne sidan, samt wissa gränse Ryssar på Ryska allmogens wägnar, blifwit inrättad. Denna gränsefred har sedan blifvit ei mindre af Glorwördigst i åminnelse Konung CARL den XII, än Czar PETTER fast ställd och oryggelig hållen, undantagandes, at, sedan Tullbetieningen i Cajana wid Kyndersmässo marcknaden 1712. confiscerat et ansenligit partie wallmar af Ryssarne, hafwa Ryska Kossakerne om wåren derefter igenom Carelen infallit, och samma confiscation revangerat, hwarom i följande widare skal omtalas. I synnerhet står samma Probsts nit wid truldoms och andre hedniska styggelsers afskaffande uti dessa Församlingar ei til fullo at berömmas; hwilket äfwen klarligen kan skönjas af dess visitations act hållen år 1696. 10. Probsten Ericus

Ericus

ricus Cajanus, Son til den sidstnämde, har alloredan i Fadrens lifstid efter Hans Kongl. Maj:ts Nådiga tilstädielse af Dom-Capitlet blifwit förordnad til Probst och Kyrckioherde sedan han förut i 25. års tid warit Capellan härstädes. År 1716. har han af Ryssen blifwit tagen til fånga på Cajana Slått, och förd til Åbo, hwarest han efter swära med märckelig tålamod utständna bedröfwelser och illa handterande efter fredsslutet saligen affomnade. 11. Abraham Jacobi Frosterus Måg til den nyssnämde, och son til Probsten och Kyrckioherden i Uhleå, Jacob Frosterus, (hwars fader war den ofwanförmälte Kyrck. Simon Frosterus, har warit förut Sacellan i Uhleå, sedan Kyrckioherde i denne Sockn ifrån 1720. til 1726, då han lämnade detta timmeliga. 12. Probsten Mag. Simon Forström först Rector i Uhleå, sedan år 1727. Kyrckioherde härstädes in til 1740. då han efter en långlig siukdom igenom döden afgick. 13. Andreas Cajanus tilförene Conrector i Uhleå sedan 1743. Kyrckioherde härstädes, död 1747. 14. Mag. Eric Munselius war först Sacellan i Uhleå, och sedan tilträdde detta Pastorat år 1749 affomnade 1751. Nu för tiden är Pastoratet ledigt.

Capellaner härstädes hafwa warit: 1. Mansvetus Jacobi Stamfader för Fellmännerne; har bodt i Melalachti by. 2. Matthias Tammelin. 3. Gabriel Christierni Limingius, Capellan härstädes 1627. sedermera Capellan i Kemi. 4. Samuel Thomæ. 5. Johan Matthiæ Antilius sedermera Probst och Kyrckioherde härstädes. 6. Bartholdus Korkalainen en bondeson ifrån Sijkajoki Sockn och Mangilaby, sedermera Pastor i Idensalmi. 7. Johannes And. Cajanus sedan Probst och Kyrckioherde härstädes. 8. Johan Samuelis Paldanius. 9. Petrus Petri Prochæus Pastoris Kälfwiensis filius, 10. Eric. Fortelius, 11. Abr. Falander, sedermera Kyrkioherde i Calajoki. 12. Ericus Johannis Cajanus, sedan Probst och Kyrckioherde härstädes. 13. Johannes Petri Prochæus 1694. 14. And. Jeremiæ Cajanus, (Fader til den stora *Daniel Cajanus*) ordinerad 1694. och sedermera affatt ifrån sin syssla 15. Samuel Nicolai Petrelius, erhållit fullmackt kort för sin död 1703. 16. Ericus Erici Cajanus, död i Åbo 1716. under Ryska öfwerwälde tiden. 17. Joh. Brax, tilförene Collega i Uhleå, Capellan härstädes år 1713., har kort för sin död erhållit fullmackt på Carlö Pastorat. 18. Caspar. Groen, Pyhäjokiensis förordnad til Capellan 1704, sedermera Pastor i Sotkamo. 19. Johan Erici Cajanus, död 1741. 20. Ericus Joh. Brax, sedan Capellan i Uhleå. 21. Jacob Abrahami Frosterus, nu för tiden Capellan i Uhleå. 22. Isaac Erici Sinius död 1747. Nuwarande Capellaner äro: vice Pastor Simon Appelgrèn, Michaël Forsberg, och Mag. Isaac Fortelius.

(*a*) *Bese oftanæmde Probst,* Cajani *manuscript; och Kyrckioherden Mag.* Matthesii disp. de Ostrobotnia p. 22. *hwarest afwen alla Kyrckor, som intil nærvarande tid stadt i Paldamo, uptecknade æro.*

(*b*) *Jæmfær* disp. de Uloa part. I. pag. 21.

(*c*) *Se hærom Adjunct.* Peitzii manuscript om Österb. Prästerskapets Slägt register.

§. 17.

Jordmånen i denne ort är längt swagare, än wid Siökanten och i Södra delen af Österbotn. Svart-mylla är här mycket sällsynt; sand och mojord med lös grund, så ock giäs-eller pöslera merendels blandad med någon fin sand utgiöra nästan de allmännaste jordmåner. Sandjord med någorlunda stadig grund, anses här för den bästa jordart.

Åkerbru-

Åkerbruket har icke ännu hunnit til någon wederbörlig högd; men kunde dock på denne, ſkiönt långt til norr belägne ort, bringas mycket högre, ſå framt en inritad owana wid åkrens häfdande, och luſt för ſwediande med mera, kunde utrotas. Inwånarena härſtädes hafwa ſå länge födt ſig med ſwediande, til des ſkogarne merendels utödde blifwit, då de warit nödſakade at något ſlå ſig på åkerbruk; deras utſäde i åker har näſtan til mannaminne beſtådt allenaſt uti litet korn. Miſſwäxt infaller här ganſka ofta, ſom förorſakas ei allenaſt i ſandjord af ſommar torckan, enär långwarig torcka infaller, innan brådden hinner täcka marcken eller någorlunda upwäxa til halm, och i lerachtiga jordmåner af mycken wäta; utan ock i ſynnerhet af tidigt inbrytande nattfroſt; ſom förderfwar ſädeswäxten, förr än den hinner til mognad. För en ſådan nattfroſt är ei mer den öfre, än nedre kanten af Sockenen befriad; och emedan den, ſåſom igenom erfarenheten nogſamt är bekant, har ſin uprinnelſe af måſar och kärr ſamt med käls ådror upfylde parcker och ſumpar; ſå äro de närmaſt til ſådane ſtällen belägne åkrar den ſamma mäſt underkaſtade, ſom i ſynnerhet uti Kuckoila och Wenetheitto byar på nedre kanten af Socknen. Deremot kunna de wid det ſtora och wida träſket belägna torra och öpna åkrar ei ſå ſnart af kölden eller nattfroſten ſkadas; och ju längre ſkogen på alla ſidor afrödies omkring åkrarne, deſto ſäkrare är man för froſten jämwäl på ſumpige och lågt liggande orter. Nu mera har förfarenheten giordt en och hwar mycket angelägen, at, om möjeligit är, flytta ſin åker och bohlſtad ifrån froſtöme til torrare och mera froſtfria orter, hwarunder de fattigare hemmans åboer med nödiga frihets år högwederhörigen underſtödde blifwa. De allmännaſte miſſwäxter uti denne ort förorſakas af de tid efter annan här infallande kalla ſomrar; då hwarcken ſädes- eller andre

andre wäxter, ſåſom humla, lin, hampa m. m. ei heller på de bäſt belägne åkrar, kunna hinna til mognad, innan någon ſtarck nattköld uti Auguſto eller början af September infaller, och wäxten en dödande ſkada tilſkyndar. Slike ſynnerligen kalle Somrar hafwa innom 30 års förlopp infallit 1731 och 1737. Rågbrädden wil ock härſtädes nog ofta, hälſt på ler-åkrar, under ſnön afgå och förſwinna, då diup ſnö om höſten nedfaller, innan jorden tilfruſit; eller ock när marcken om höſten mycket tilfryſer, innan någon ſnö fallit, hwaraf tiälen blifwer tiockare, roten på brädden icke til ringa ſkada. Dylikt händer ock, när ſnön om wintren affmälter ifrån brädd-åkren och derpå följande ſtarck köld förorſakar is på brädden.

Åkrarna här på orten äro fördelte i fyra delar, hwilket är oumgängeligit, i anſende til denne magra jordmån, ſom intet tål at årligen beſås. Bör altſå åkren, hwarifrån rågen om höſten affkuren är, den påföljande ſommaren ligga i träde, och kan förſt näſta året derefter til korn-wäxt brukas, ſamt derpå följande ſommaren åter med råg beſås. Med en ſådan hwila kan en wäl giödd och omlagad åker i bättre år kaſta ifrån ſig 6, 8, 10. à 12:te ja ock underſtundom til 15:de kornet efter råg-utſädet, och 4, 6. à 10:de och ganſka ſällan 12:te kornet efter korn-utſädet. Doch har en landtman i Urala by år 1742. utſådt 1. kappa råg, och deraf inbärgat 1. hel tunna; hwilket anſes för ſynnerligit här i orten. Sielfwa ſånings ſättet bidrager och mycket dertil, at jordmånen härſtädes kan förädlas til någon afkaſtning. Igenom påliteliga rön har man funnit, at en rätteligen giödd och wäl beredd åker af 14000. quadrat alnar får ei tätare beſås, än högſt med 1. tunna korn, eller $\frac{1}{2}$ tunna råg. Åkren måſte ock hwar gång gödas under kornet, hwarpå en ſådan åker utan widare giödande til rågſädet en gång nyttias kan.

Gödſeln ſamlas här af ladugården, och tilökes med ſopor

por halm och allehanda affkrap, ſom kaſtas i gödnings
hopen at brinna och förrutna med den öfriga gödſeln. Någ-
re Stånds perſoner bruka ock at förmera gödſeln förmedelſt
granris huggande på ladugården och under boſkapen; hwil-
ket efterdömme man äfwen önſkade af gemene man blif-
wa efterfölgdt, ſedan han märckt, hwad nytta en ſådan
gödning åſtadkommer, i ſynnerhet i deſſe lerblandade åk-
rar. Gödningen utköres här på åkren om höſten, och det
ſom om wintren ſamlas, med ſidſta föret om wåren; dock
pläga några förſicktige hushållare föra gödſeln ut om wå-
ren näſt för ſånings tiden, och den ſamma ſtraxt derpå
nedplöja.

Til at bereda åkren brukas här allmänt en twågre-
nig plog, på Finſka *ſabrat* eller *aura*, ſom uti Mag. *Pazelii*
diſput. eller *anmärckningar om äng och åkerſkötſel* i *Öſterbotn*
finnes beſkrefwen och afritad; til åkrens harfwande brukas
en träharf. Med åkrens tilredande förfares här ſåſom jord-
arten på et och hwart ſtälle det tyckes fordra.

Korn-utſädden förrättas merendels ifrån den 19 til den
29. Maji uti ſand-åkrar, och ifrån den 26. Maji til den
7. Junii efter gamla ſtylen uti ler-åkrar, och ibland nå-
got ſednare; men rågen utſås gemenligen öfwer alt i
åkrarne wid Auguſti månads början. Dock blifwa ſwedior-
ne beſådde redan wid begynnelſen af Julii månad.

Skiörde-tiden infaller här efter det ſom ſommar wär-
man warit ſtörre eller mindre, och på ſånings tiden en tien-
lig wäderlek följt. Man får dock ſällan börja med inbärgnin-
gen in medio Auguſti, utan ofta fiorton dagar eller tre
weckor ſenare. År 1742. ſlutade min K. Fader Korn-ſkiör-
den förſt dagen förr Michelsmäſſan eller den 9. October
efter Nya Stylen, då likwäl ſamma korn ännu war oſkadt
af kiöld, men war dock näppeligen half moget. Hos gam-
malt folck är än i minne, at Kornet likwäl kunnat innom
ſiu

ſiu weckor ifrån ſåningsdagen fullmoget inbärgas; hwilket
i ſynnerhet ſkal händt år 1697. på flera ſtällen här i lan-
det. 1752. har ock korn-utſädet innom twå månader i då
warande warma och tienliga wäderlek kommit til rätt mog-
nad. Uti kallare ſomrar hinner korn-utſädden på fyra må-
nader intet til någon mogenhet. Säden ſkäres, bindes, torc-
kas och bärgas på lika ſätt, ſom i omrörde Mag. PAZE-
LII *Diſput. pag.* 56. och 15. §. finnes utfört. Efter tre och
ibland twå dygns riande aftröſkas ſäden, då den warit
någorlunda torr wid införandet i rian. Med uttröſkningen
går merendels ut til allhelgona-tiden och på ſwedie länder-
ne långt längre; för öfwerbyggarena ligga ock ſpanmåls ſky-
larne underſtundom hela året i ſkogen orörde. Åkren
giärdas med wanligt *giärdſele*, ſom i Finland och annor-
ſtädes i Öſterbotn.

Utom *Råg* och *Korn* ſås här ock af några ganſka li-
tet *wår Hvete* jämte *ärter*, hwilka doch ſå långt i norr
intet wilja ſynnerligen trifwas. *Hamp-frö* utſås här alle-
naſt til egit behof; med *Lin* wäxten har ock för några år
ſedan blifwit början giord, ſom dock härtils knappaſt
lönt mödan. *Rofve-frö* utſås merendels i ſwidie land och
något litet i ny åker. *Humle-gårdar* äro här ſällſynte, dock
förmodar man, at de hädanefter lära blifwa allmännare.
Kål jemte några andre *allmänna krydgårds växter* brukas här
ännu allenaſt af Ståndsperſoner.

De almännaſte och handgripeligaſte *oſeder*, ſom wun-
nit häfd *vid åkerbruket* här i orten, äro i ſynnerhet följan-
de: Det är ett allmänt bruk, hwarom redan något är an-
fördt, at Landtman med förſta ſnön om höſten utkörer ei
allenaſt ſin årsgamla gödning, utan ock den ſom då kaſtas
ur fähuſet, på trädes-åkren eller det åkerſtycket, ſom den
ſommaren warit under råg utſådet, och förſt andra året
derefter kommer at med korn beſås. Giödningen lämnas

laſſ om

laſſ om laſſ at ligga öfwer wintern til näſta ſommaren, då den änteligen utbredes och ner-plöjes, ſedan både köld och watn, til en del ock ſolen, all muſt deraf afförr. Dernäſt är ock det et ſtort och näſtan allmänt förſende, at med utſädet om wåren ſkyndas, innan åkrarne hinna rätt torckas, eller at ſånings tiden ei paſſas efter ägornas läge och beſkaffenhet då för tiden; hwaraf händer, at ſädeskornet uti en ſå wåt och kall jord dels förqwäfwes, och hindras wäxten at ſkiuta up; dels blir ock brädden, då den änteligen långſamt upkommer, mycket klen, och ogräſet tager öfwer handen. Detta ſker fuller i den afſigt, ſom i miſſwäxt åren har ſin grund, at en tidigare beſådd åker kan tidigare och innan froſt-nätter infalla, hinna til någon mognad; men i ſielfwa wercket tilſkyndar Ladtmannen ſig dymedelſt en årlig miſſwäxt. Utom deſſ beſår Landtmannen här i orten ſina Korn-åkrar mycket tätt, hwarefter axen blifwa ganſka ſmå, och en ſå tät wäxt genaſt faller til marcken, ſamt kan federmera intet ſå lätt reſa ſig up igen af blåswäder. Widare kan ock räknas för fel i åkerbruket, at ehuru här finnes en ſådan tilräckelig kärr-jord på många ſtällen, ſom jemte lera kunde med nytta anwändas til ſand åkrars förbättrande, ock äfwen öfwerflödige granſkogar alleſtädes äro at tilgå til at nyttjas til deſſa ſwaga ler åkrars i ſtånd ſättande och gjödande; ſå wil Landtmannen likwäl här ännu ei mycket weta af annan giödning dertil, än den ſom efter boſkapen ſamlas, hwilken ſåledes, ſom redan förmält är, icke heller rätteligen ſkiötes, oachtadt det wår högt berömlige och om landets upkomſt nitiſke Landshöfdinge General Majoren och Riddaren Högwälborne Herr G. A. PIPER flere alfwarſamma befallningar ſå deruti, ſom i många andra nyttiga hushållnings mål, utgifvit. Dikande åſidoſättes här äfven af Landtman, och änſkönt ſomlige dika ſina åkrar, ſå hafwa de

de dock det rätta diknings ſättet ſig ei bekant; ganſka få landtmän hafwa ſina åkrar i tegar delte. En märckelig oſed wid åker bruket ſpörjes ock deruti, at rågen ſås på åkrarne alt för nära til gårdes-gärden, hwaraf förorſakas, at, enär ymnig ſnö om wintren ſamlas och til hopa yrs i ſtora drifwor wid gårdes-gärden, och ligger ſedan oafſmäldt långt in på wåren, blifwer brädden derunder förlegad, ja ofta på 3 a 4 famnar ifrån gårdes-gärden aftwinar och aldeles afgår; ſom af förenämde orſak ofelbart härrörer; hälſt watnet följachteligen ſtadnar längre tid på berörde ſtällen. Härtil kommer ock, at åker-renarne äro för höge, ei heller med wederbörlige diken förſedde. De ſtällen ſom ligga närmaſt til ſådane gårdes-gärdar, der ſnödrifwor giärna plåga lägga ſig, kunde anten lämnas til wår-ſäde eller gräswäxt, och dike, ſom afförde watnet, upgrafwas emellan det och råg åker-ſtycket.

Öfwerbyggarena i denne Sochn bruka öfwer alt ſwedie, ſom dock i denne magre jordmån mer tid och arbete fordrar, och långt mindre af ſig kaſtar, än på andre orter i fetare jord; dock förhåller ſig afkaſtningen hårſtädes ganſka mycket efter wäderleken. En bonde uti Salmis by, har för 9. år ſedan utſådt i ſwedie allenaſt 8. cappor råg och inbärgat deraf 15. tunnor. En annan bonde i Suoli-järfwi by, har år 1737. utſådt 3. cappor råg, hwaraf han upſkurit 1000 band eller åtminſtone 10. tunnor. Likaledes har ſamma bonde förledne ſommars utſådt 8. cappor och bärgat deraf lika mycket eller 10. tunnor. En ſådan afkaſtning är dock ſällſynt här ſtädes. Til ſwedjeland utſes här backar och högländte ſtällen, gemenligen med tall-och granſkog öfwerwuxne. Uppå den ſkog, ſom man ärnar til ſwedie hugg, är här öfwer alt wanligt, at om höſten rothugga (på finſka *Caſſaroita*) eller afhugga den ſpäda ſkogen, ſom beſtår af buſkar och telningar;

 om

om wåren derefter nedhugges den gröfre skogen, och först året derefter första gången afbrännes; följande året, sedan de efter första branden lämnade trän och stockar i wissa högar blifwit hop samlade, (som på finska kallas *rävita*), antändes de ytterligare och afbrännes. Deruppå sås marcken med råg och på wanligt sätt mylles. Sedan den wäxten är afbärgad, kan samma marck intet besås något annat år, utan måste såsom aldeles utmärglad och i grund bortskämd, utan något hopp at någonsin mera kunna hielpas til sit första fruchtbara tilstånd, under fää fot lämnas. At här något orda om den fördel eller skada, som swediandet har med sig synes onödigt; hälst detta ämnet nog sysselsatt wåra hushållare.

§. 18.

Ängarne härstädes äro mycket swaga och mindre indrächtige i proportion emot åkrarne. Inbyggarena nödgas derföre lämpa åkerbruket efter ängen, så at de icke få upbruka mer åker, än de i ansende til ängen kunna wid macht hålla. Höslaget uppå desse ängar består til större delen af gröfre och finare starr, samt fräken och räf-swansar (Equiseti species) på finska *karva kortet*, jämte andre gröfre höslag. Wäpling är mycket sällsynt; hårdwalls hö finnes endast på de uti linda lämnade sand och ler åkrar; hwilcka allenast wäxa i några års tid. Mås ängarne, som egenteligen här förekomma, blifwa efter hand mer och mer måslupne, och i synnerhet när en wåt höst infaller, af watnet aldeles öfwerswämmas, som sedan tilfryser och afbränner gräs roten, hwaruppå en sådan äng på flera år intet tager någon gräswäxt. Likaledes blifwa de wid träsken belägna starr-ängar, af det ymniga wårflod-watnet, som wissa år i 4. och underftundom 6. weckor ligger qwar öfwer samma ängar, efter hand förtärde och afskölgde; hwaraf händt, at på många ställen, hwarest förr 50. à 60 år sedan ansenliga starr-ängar warit, der står nu för tiden watnet 3. à 4. alnar diupt, sedan det afskölgt ängen. De i synnerhet wid Uhleå-träsk belägna starr-ängar jemte de fruchtbaraste åkrar undergå årligen samma öde. Sådant kan dock icke på något sätt förebyggas, såframt ei igenom Höga Öfwerhetens handhafwande Uhleå-åmynningen eller (*koskenniska*) som är det enda utlopp, hwarigenom watnet härifrån utfaller, kunde uprensas och diupare göras. Då skulle ei allenast det af diupa snön hwarje wår här förorsakade och äfwen i detta wida Uleå träsk til 3. à 4. alnar perpendiculairt högt upstigande myckna flod-watn hafwa bättre utlopp och på kortare tid utflyta, utan ock det dessutom här stadnade myckna watnet, som de flästa årens tider står lika högt med måsarne och andre låglänte orter, något närmare aftappas. Häraf hade orten at wänta den nytta och förmån, at mästa delen af de på flera mil sig sträckande onyttige måsar och moraser kunde fruchtbare giöras, och icke allenast til äng, utan ock på många ställen til åker upbrukas. Härigenom skulle ock denne ort i det stånd bringas, at den, äfwen som andre orter, kunde nära sig endast af åker och äng-skötseln. Inga lador brukas här på ängar, utan höet förwaras i stackar.

§. 19.

Huru denne ort haft godt förråd på stora och widsträckta *skogar*, så bestyrcker dock erfarenheten, det landet allaredan känner en märckelig saknad härpå genom den framgångne hushållningen med en så dyrbar naturens gåfwa. Skogen utödes här förnämligast genom swedjande och tiärubrännande. Det förra idkas af öfwerbyggarena til något öfwerflöd; så at man på öfre kanten af Soch-

Socknen fer ſkogarne tämmeligen förſtörde, dels af ſwedjande, dels ock af ſkogs-eldar, ſom ofta igenom ſwedjebrukares wårdslöshet ſluppit lös och giordt ſkada på några mihlar i kring. Det ſenare eller tiärubrännande idkas af Inbyggarena på nedre tracktten af Socknen. I deſſe förflutne åren, då tiäran wäl lönt mödan, hafwa ſkogarne blifwit ſå aldeles uthuggne, at inwånarena derſtädes innan kort lära wara nödſakade, at ei allenaſt öfwergifwa tiärubrännandet, utan ock ſakna nödig ſkog til timmer och bränſle, dereſt icke tiäru-brännandet i tid inſkränckes, och dertil allenaſt nyttjas rötter och til annat behof mindre dugelige trän, då likwäl nu för tiden den gröſſta furu-ſkogen utan åtſkilnad katas til tiäruwed, och måſte ſtupa för yxan. Skatorne af de nedhuggne trän lämnas i ſkogen, utan at de til bränſle eller annat behof ſkulle nyttias och ſamlas. Ifrån nedre kanten af denne Sochn äro i deſſe näſt förflutne tider åtminſtone 3000. tunnor tiära årligen utſkeppade. Igenom tiärubrännandet förſummas åkerbruket här alt för mycket, hwilket i anſende til det förra anſes af mäſta delen allenaſt ſom et mellan-arbete och ſkötes af det odugligaſte folcket på hemmanen, i ſynnerhet under den tiden karlarne och det bäſta arbets folcket om wåren och långt på ſommaren äro ſyſſelſatte wid tiärudalen och med tiärans nedförslande til Uhleå.

I anſende til det oförſwarliga ſkogs ödande, ſom på margfalligt ſätt här utöfwes, ſkulle tyckas, det ſkogarnes delning wore härſtädes ſå mycket nödigare, ſom at derigenom icke allenaſt wiſſa allmänningar kunde för framtiden afſkilde och beſredade blifwa; utan ock de förmögnare och folckrikare hemman betagas, at med öfwerflödigt tiärubrännerie och ſwedjande förfördela ſina fattigare grannar, ſamt ſkogarne för dem utöda; af hwilken här allmänt inritade bedröfweliga ſed erfarenheten lämnat otwifwelacktiga wedermälen.

De

De här allmänt wäxande trä-ſlagen äro: Tall, Gran, Biörck, Rönn, En, Ahl, Wide, Aſp; men mindre allmänna äro Hägg, Sälg, Try (ſom allenaſt wäxer på en holme i kiando traik) ſwarta och röda Winbärs-ſamt törne buſkar, Frangula, Kalfbär, Betula nana, och Myrica.

§. 20.

Boſkapen härſtädes är af lika ſtorlek ſom på andre orter i Finland. Inga oxar brukas här til körſlor eller åkerbruket, utan allenaſt häſtar, ſom äro af mindre ſlag, men derjemte treſna och ſynnerligen ſtarcke. Fårſlaget är ock af lika ſtorlek och art, ſom annorſtädes i Öſterbotn; inga Tyſka eller Spanſka får finnes här. Utom andra allmänna boſkapsſlag underhålles äfwen getter uti några bylag. Afkaſtningen af boſkaps ſkötſeln beſtår uti något ſmör, talg och hudar, hwilka waror af Landtman förytres dels på Cajana marcknaden, dels nedföres de ock til Uhleå. I nedre delen af Sochnen giöres wäl någon oſt, dock ei mer, än til egit behof.

Af någon ſynnerlig boſkap ſiuka wet man här intet, utan en och annan gång, då boſkaps peſten öfwer hela Öſterbotn graſſerat. Biörn tilfogar här näſtan årligen ganſka ſtor ſkada på boſkapen, i ſynnerhet i ſkogs bygderne; hwarföre äfwen i någre bylag wallhjon måſte hållas, änſkönt det ei kan ſke ſamfält af någre hemman eller något bylag; hälſt de äro långt ifrån hwar andra belägne. Biörn kommer ofta om natten på åkren och underſtundom i fähuſet om ſommaren, och fäller flera creatur, innan folcket kan upwakna och hinna til hielp. Häſtarne måſte ock ofta ſtupa för honom; ja någre hemman blifwa ibland aldeles utblottade på häſtar, ſå at de om höſten intet hafwa någon enda öfrig. Til at förekomma den ſtora ſkadan, ſom de lida af deſſe ſkade-diur, hafwa någre bylag öfwerens kommit, at förſkaffa ſig trummor

trummor; på det de med starckt trumlande först om wåren, och sedan tid efter annan om sommaren, måtte igenomgå de skogs trackter, hwarest deras häftar och annan boskap pläga gå i bet, och således förjaga biörnen. Ehuru detta odiur på det sättet intet kan aldeles bortjagas, så tros det dock deraf blifwa så skrämt, at det ej den sommaren wågar sig at hålla til, samt giöra någon skada på de orter, hwarest det tidt och ofta hördt trumman. Märckwärdigt är, at, skiönt biörnen uti den öfriga delen af Socknen tilfogar skada, så skall han, efter gemene mans berättelse, dock aldrig wisa sig på Paldamo byns mulbete och utmarck. Gammalt folck föregifwa til orsak, at biörn efter deras förfäders sägen i urminnes tider skolat ofta wist och uppehållit sig innom denne utmarck äfwen som annorstädes, men sedermera skal en Lappe gått omkring det til denne byn hörande mulbetet, och förmedelst sina konster och widskeppelser förjagat den samma. Man lämnar denne berättelsen derhän; egenteliga orsaken dertil tyckes wara den, at denne byn är något tätare bebodd, än andre byar, och at landet, såsom uti 15. §. är anfördt, på twenne sidor är omgifwit med watn, så at det på det bredaste stället ej är bredare, än något öfwer en ny mil, hwart biörnen icke gärna fördristar innästla sig.

Uti Kiando byn, som ligger närmast til Kusamo, underhålles ock tama Renar, hwilcka af bönderna derstädes, som hwar för sig äga mer eller mindre af dem, nytjas om wintren uti den der warande ymniga snön wid körslor; med Renar hemköra de sit hö, och den otröskade säden ifrån swedieländerne, med dem göra de ock sina resor til Stad och stämning m. m. När dessa renar om wintern skola betas, hålles en af de äldsta renarne, som har en klocka om halsen, fastetiudrad på sådant ställe i skogen, der renmåsa är til fångs; då de öfriga renarne hålla sig när in til den samma, utan at de på något sätt skulle förskingras. Om wåren utsläppes alla Renar, då de sedan med första bar marck kalfwa i skogen, samt aldeles ifrån hwarandra förskingras. Wid Augusti månads slut, då deras stimmings tid infaller, skäcka de sig åter uti en hop. Sedan fångas de om hösten med första snön på detta sätt: Man tager fast en ren som är bäst tam, och hänger på dess hals den bekanta Ren-klockan; sedan ledes den til en til detta ändamål i skogen upsatt gård eller stängsel, (på finska *poronpelto*) dit de andre Renarne äro den samma följachtige. Innom detta stängsel blifwa de öfriga Renarne sedan utan swårighet fasttagne. Bönderne nödgas ofta anwända 14. dagar och understundom längre tid til dessa sina renars upsökande och fångande; hälst de om sommaren blifwa tämmeligen skygge, under det de en och annan gång wistas i hop med will renar. När renarne äro 3. års gamle, wänjes de at draga, anten de äro kor eller oxar. Hwart hemman, som äger tama renar, kan om hösten slagta 8. à 10. stycken; af en god ren-oxe kan fås til 8. lispund kött och 2. lispund talg.

§. 21.

Jagt och *Fogelfänge* är et ibland de förnämsta landtmannens närings sätt här i orten. Skogsfogel, som Tjäder, Orrar, Snöripor och Hierpar fångas här mäst med snaror och flackor eller fällar, i synnerhet om hösten uti August. och Septemb. månader. Gränse-allmogen fångar äfwen fogeln under dess leke tid om wåren på leke-ställen, samt under trän der det något tidigare blifwit bart. Af större slags foglar brukar bonden at rimsalta och wädertorcka en del, som han sedan bespar til sin resekost; desse torckade fogel bröst (som kallas på finska *Linnuntäckä*) äro mindre bekante i Finland och Swerige, och til

tilredes allenast i Lappmarcken, och några Socknar i Österbotn. I allmänhet klagas här öfwer fogelns årliga aftagande, som til en del tyckes härröra deraf, at skogarne blifwit ut-ödde, och foglarna äfwen (tör hända) för den ymniga röken, som upstiger så ifrån swedieländerne, som ock ifrån skogs eldarne, nödgas taga sin undanflycht annorstäds; det är ock genom erfarenheten bekant, at fogel-ungarne, som intet äro i stånd at rädda sig, måste nog ofta sätta lifwet til uti den starcka röken. *Siöfoglar* wankas här ganska litet; *Swanor*, *Gäss* och några slags *Änder* tilhålla om wåren i några floder, bäckar och smala sund; hwarest Swanor (och änder fångas merendels med saxar, som äro upgilrade bredewid bredden af wattnet; de andre slags foglar fångas mäst med skiutande: Dock är fänget mindre fördelachtigt.

Ikorn skiutes här gemenligen ifrån medio Octobris och öfwer hela wintern af hwar man, som äger en stålboga och en eller twänne gode ikorn-hundar: En karl, som skiuter ikornar, brukar altid med sig en poike, som på finska kallas *Kolckamies*, hwars syssla är, at noga gifwa ackt hwarest kolfwen eller pilen nedfaller; och den sedan bringa til skytten. Wid godt fänge och med goda hundar kan en karl skiuta til 10 à 15. och flera ikornar om dagen. Flygande ikornar äro här mer sällsynte; de äro nästan af lika storlek, som de andre. Med sina wingars tilhielp kunna de bätre, än andre ikornar kasta sig ifrån det ena trädet til det andra; dock kunna de intet flyga ända rätt fram. De äro rådande öfwer andre ikornar och fördrifwa dem ifrån sina boen, hwilka de sedan intaga och bebo; emedan de intet äro wane at bygga sig nästen. Sin föda taga de mäst af ahlknoppar och förtära äfwen wissa slags löfblad, jemte hårdt bröd m. m. De ligga öfwer dagarne uti sina boen, och först wid kl. 7 om qwäl-

qwällen komma de fram, och söka sin föda in til klockan 4. à 5. om morgonen, då de åter krypa in uti sina nästen.

Härmeliner fångas med hundar, hwilka upwädra dem under gran och andre trä rötter, och dem sedan upgräfwa. Dock kunna härmelinerne efter en wåt höst intet dölja sig under trä rötterna, utan måste hålla sig fram. Utom dess fångas de ock med fällor.

Räfwar fångas med saxar, kakor, samt med de til den ändan giorde bräder (på finska *Käpylaudat*). *Harar* fångas här dels med fällor, dels ock med snaror. *Mårdar*, *Loar* och *Filfrassar* äro här sällsynte. *Uttrar* fångas uti några åar, dock icke til någon myckenhet.

Willa renar skäcka sig altid i stora hopar om wintren, då de på deras spår ofta med snaror af rep fångas; men i synnerhet fälles de i starckt owäder lättare med bysså; då en karl, som står under wädret kan fälla flera af hopen, utan at de andre låta sig af skottet färdeles skrämmas, så länge de intet få wäder af krutet och skytten, eller ock så se honom. Ren-jagten fortsättes här dock wanligast och med största fördel om wåren med sidsta föret, när snöskaran bär skid-karlen och dess hundar, men fäller ren. När ren blifwit någon tid af jägaren eftersatt, nödgas den utmattad twärstadna för honom, sedan dess ben af skaran blifwit sårade, och senorne på bakbenen blifwit af hundarne sargade och sönderslitne. Köttet är dock mindre smakligit af en så starckt jagad ren. Under det renarne jagas, söka de til at ifrån skogarne och der diupare snö är, utkomma på flacka isar och fälten, der de intet hafwa swårt at rädda sig. *Älgar* blifwa ibland wid denne gränts, på lika sätt som renar uti diup snö, upjagade och nedfälte.

Biörnar blifwa om hösten med första snön på det nogaste uti deras hiden eftersökte, och der sedan emot wåren, då snöskaran bär skid-karlen och dess hund, men intet

intet biörn, med spiut nedstötte; eller om biörn slipper undan på flychten, blir den på dess spår af hundar upsökt och efterjagad, samt anten med bössa eller båga och spiut nedfäldt; hwarwid den dock en och annan gång får tilfälle at illa skada och sarga jägarena, när de intet äro försedde med goda hundar, eller och eliest oförsicktigt gå til wäga. *Wargar* wilja wäl nog ofta innästla sig härstädes, men utrotas gemenligen på en gång med godt skid-före om wåren, då snöskaran ei bär någon warg.

Skinwaror, i synnerhet grä-wärck, försäljes merendels hemligen til Ryssarne, hwilka i desse förflutne åren betalt dem nog dyrt; en del af skinwaror försäljes ock på Cajana marcknaden.

§. 22.

Fiskeriet är ock et allmänt närings medel här i orten, och i synnerhet under misswäxt åren jämte fogel och miölck det mästa folckets endaste lifs uppehälle. Wissa öfwerbyggare förtära sällan något bröd med deras färska fisk, icke heller bruka de något salt deruti. Fiskeriet härstädes är icke öfwer alt lika dräcktigt. Uti några bylag kan hwart hemman årligen försälja några lisp. torra geddor, och några tunnor salt fisk, dels muickor, dels ock sik; andre deremot äga mindre och dels ingen tilgång på fisk, utan äro nödsakade at kiöpa af andra til sit egit behof.

Geddfisket fortsättes wid första islossningen om wåren med nät och ryssior uti wikar, bäckar och å-mynningar, under leke-tiden; geddan tages ock med liuster, då den upstiger til grunda wass-stränder at leka. Dess utan fångas den ock med krokar ute på diupet, så wäl uti insiöar, som ock i öpna träsk. *Abbor*, *Mört*, *Braxen* och *Id* fångas ock om wåren med ryssior och nät på de ställen, de pläga at fira sin leke-tid. Om wåren straxt efter islossningen utsättes äfwen i några träsk *Lak* krokar med stor nytta, då den rimsaltas och torckas; den fångas ock eljest om wintern alt ifrån kynders mässo tiden med ryssior under isen. Straxt efter wår fisket utrustas sommarnoten emot Giös, Sik och annan små fisk. Midt på sommaren utredes äfwen nät ut på diupet för de omförmälte fiskslag, som likwäl på få ställen och allenast wissa tider lönar mödan. Höst noten, som giöres långt större än sommar noten, eller til 100. 120. à 130. famnar lång omkring, och 2. à 2½ famn diup, utredes wid September månads slut, och fortsätes med notdragningen efter den så kallade *Muiku* til dess isarna lägga sig. Detta muickufånget är det fördelacktigaste, och kan med en not om höste tiden fås til 10. 12. á 14. tunnor, som dels insaltas, dels lägges den ock ränsad och osaltad under tyngd uti sådane til detta ändamål giorde tunnor, som ei hålla något watn; hwarigenom den kan förwaras til kokfisk nästan färsk öfwer hela wintren, sedan den en gång wäl tilfrusit. Den uti Uhleå träsk befintelige muickan är långt smärre och magrare, än den som fångas uti Kiando träsket; ehuru detta sidstnämde träsk är mycket mindre.

Uti Seittenoikia forssen och derunder i strömmen, så ock uti Pyhänänjoki, öfwer och under Aittokåski uti keräläby, samt uti Suolijerfwi strömmar finnes fullan *pärlor*; men mäst af mindre slag, och til så ringa qwantitet, at pärlefiskeriet derstädes intet lönar mödan.

§. 23.

IBland siöarne är Uhleå träsk i denne socken namnkunnigast. Ifrån kåsken niska eller der Uhleå elf tager sin början är detta träsk i en rät linea til Manamansalo stranden 1⅞ mil; samma holme eller öö består af 1⅛ mil i längden, och ¾ mil i bredden, och berättes innehålla innom denne rymd 27. insiöar; uti några af dem finnes Rudor, hwilka annorstädes här i landet äro osynlige. Ifrån denne holme sträcker

ker ſig benämnde träſk $2\frac{5}{8}$ mil i bredden til Jalanga joki eller Leinola hemman i Jalanga by. Widare går träſket 4. mil upåt til Kiehiman joenſu och der belägne Sopala hemman. Utom deſſ ſträcker ſig ock detta Uhleå träſk ifrån redan nämnde Manamanſalo $3\frac{1}{8}$ mil åt Cajana, då Cajana åån widtager $\frac{3}{16}$ mil när til Cajana Stad och Slott. Förutan Manamanſalo holmen, ſom är bebodd, ligga här ock åtſkillige andre ſmå holmar, dels med furu-och gran-dels ock med löfſkog öfwerwuxne, ſom ei litet bidraga til deſſ behageliga utſicht. Uti detta träſket finnes följande fiſkſlag: Gädda, Abbor, Mört, Sik, Muicku, Nors, Laka, Giös, Braxen, Id, Åhl och Lax, ſom dock är mycket ſällſynt och derjemte af mindre ſlag. Ehuru detta träſk efter gammalt folcks ſägen ſkal fordom warit mycket fiſkrikt, ſå har dock fiſken ſå här ſom annorſtädes nu mera aftagit. Kiandojerfwi är ock ett utaf de ſtörſta träſken härſtädes; det är $4\frac{1}{8}$ mil långt och $\frac{1}{2}$ mil bredt; der ligga ock många dels ſtörre, dels ock mindre holmar. I fordna tider har i ſynnerher muicku fänget warit i detta träſk ganſka fördelachtigt; då äfwen bönder ifrån Uhleå Sockn idkas ſit fiſke-fänge härſtädes, under den tiden deſſe ſtränder än warit obebodde. Suolijerfwi är märckeligit för deſſ många holmar, ſom räknas til 25. ſtycken, oanſedt detta träſk är allenaſt $\frac{1}{2}$ mil långt och bredt; här är ock en holme inwigd til begrafning platz. Neliängäjerfwi, ſom är $\frac{1}{8}$ mil långt och bredt, är bekant för Siömalmen, ſom der i långliga tider blifwit upgräfwen. Man kunde ytterligare här anföra antalet af de här befintelige många inſiöar och ſtrömmar, ſamt utwiſa deras widd, hwart de ſträcka ſig, och huru de til ſin fiſkrikhet m. m. äro beſkaffade, ſamt huruledes en ked af träſk med åar och ſtrömmar, hwilcka ſammanbinda hwarandra, tager ſin början wid Ryſka gränſen, eller

eller wid Landtryggen, (hwarigenom denne Sockn ſkils ifrån Ryſſland) och igenomſkiär Socknen, ſamt änteligen utfaller til Uhleå träſk bredewid förutnämnde Kiehimänjoenſu: (hwilcken led ſå wäl Ryſſarne, ſedan de dragit ſina båtar öfwer nyſſnämnde Landtrygg, ſom ock denne Sockns inwånare färdas med båt, änſkönt de ſomligſtädes förbi de ſwåraſte forſſarne nödgas draga båtarna öfwer land) Men ſom mina omſtändigheter intet tillåta mig at härutinnan wara widlyftigare; ſå nödgas jag det alt nu förbigå. En och annan liten öfwer wäxt inſiö finnes här, på hwilken årligen bärgas höö. At någon annan inſiö här uttorckat wet man icke, förutan den en bonde i Mieslaxby för 6 à 8. år ſedan aftappat, hwaraf han fådt et godt och ymnigt hööſlag. Sådant kunde med flere högländte inſiöar här i orten med ſtörſta nytta wärckſtällas,

Uti de här befinteliga många forſſar wore wäl på fleſta ſtällen tilfälle at inrätta miöl-och ſåg qwarnar; men emedan hemmanen äro långt ifrån hwarannan belägne, ſå kunna ſådana miölqwarnar intet med fördel nyttjas; hwarföre nu för tiden et eller och flera hemman tilſammans hafwa ſina ſmå ſqwalt qwarnar i bäckar, ſom allenaſt mala med höſt- och wårflod. Hwad åter ſågqwarnar beträffar, ſå åro icke heller ſådane til närwarande tid här anlagde, ei heller kunna de (oacktadt dertil nödig ſkog ei ſkulle ſaknas) med någon fördel här anläggas; hälſt man på bräder ei hade någon affättning, ſå wida inga ſtörre, än allenaſt trebördings båtar, ſom högſt båra 10 à 15. ſkeppunds wigt, hwarom uti 14. §. är förmält, härifrån igenom Uhleå åån och der warande många häftiga forſſar til Uhleå och näſta ſiöhamn kunna utkomma. Men ſkulle deſſe forſſar wederbörligen upränſas; ſå kunde ſådane ſågqwarnar med ſtörſta nytta och fördel

del här anläggas. Inga tillandningar har man här blifwit warse, utan hälre tillökes watnet alt derefter som åämynningarne af nedflytande jord och mull, eller af den ymniga wårfloden dit bragte stenar förstoppade warda; hälst wårfloden bortskiär och utförer årligen något af stränderne ei allenast af ler, utan ock annan jord. En så starck wårflod förordsakas här af den ymniga snön, som faller ofta til 2½ alns högd; om den med regn affmälter, blifwer wårfloden desto ymnigare; men enär snön af solskien förtäres, och watnet småningom af nattkölden aftorckas, så kan wårfloden intet blifwa så starck.

§. 24.

INnom denne Socknens rymd finnes åtskillige höge och något långsträckte *Berg*; af hwilka jag här förnämligast märcker följande, som af inbyggarena i orten föregifwes för de högste och märckeligaste: Et berg i Uralaby, Iwara kallat, hålles före wara öfwer 100:de famnar högt; icke långt ifrån detta ligger et annat något mindre berg korpiwara. Sijkawara berg i Suolijärfwiby är ock tämmeligen högt; det föregifwes understundom gifwa dån ifrån sig, hwaraf Suolijärfwi åboerne, hälst om wintern, förespå wäderskifte och i synnerhet urwäder; men om höften skal samma berg ryka öfwer dygn för infallande regn-wäder. Nuottiwara, som ligger emellan Auho och Suolijärfwi byar, är ganska högt, ja så, at solen uppå dess öfwersta kulla kan om sommaren synas hela natten. (*a*) I Puolango by förekomma ock twänne ansenligen höga berg, det ena Leipiwara och det andra Kuoretwara kallat; Räckywara berg i Näljängä by skal åfwen wara ganska högt. (*b*)

(a) Uppå några långt mindre högder vid kiando träsket, än åfvennämnde Nuottivara berg, skal jemval solen midsommars tiden öfver hela natten vara synlig; dess utan har

ock

ock min Sockneman Com. Herr Johan Wichman år 1752. i början af Junii månad emellan Hossa och Ruchtinansalmi gingerlag uppå det förenämde träsket anmärckt, at solen blifvit osynlig kl. ¾ på 12. och åter synlig 10. minut: på 1. Det torde gifva tilfälle at tro, det Polhögden härstädes ei lärer mycket differera af de orters, som almänt äro bekante för det de se midnatts solen.

(b) Om Hisis Slott *som af några förmenes varit här i Socknen belägit, hafva de, (hvilka flera resor besedt det föregifna stället) för visso berättat, at der, som det skulle varit belägit, skall allenast finnas et något högt* berg *uppå en vidsträckt måsa; och som der inga lämningar til et sådant Slott skola synas öfrige, så lärer ock berättelsen om detta Hisis Slott kunna anses nästan för ogrundad. Widare lius här i saken torde framtiden vid handen gifva.*

§. 25.

HÄr i Socknen saknas ei heller ymnige *källor*, ehuru deras synnerliga kraft och nytta är inbyggarena til en stor del obekant. Uppå öfwersta kullan af det i näst föregående §. omnämde Iwara berg är en källa belägen, som aldrig uttorckas; watnet deruti berättes ock wara ganska klart, och derjemte mycket kalt. Likaledes skal på öfwersta spetsen af Korpiwara berg finnas en källa, som är af lika beskaffenhet med den förutnämde. Ifrån Nuottiwara skola efter inbyggarenas berättelse 3:ne källor opspringa, hwilka alla innehafwa ymnigt och klart, men i synnerhet den tredie ganska behageligit rent och kalt watn; hwarföre ock Prästerne ganska sällan gå samma källa förbi; hälst den ei ligger mycket afsides ifrån Präst-wägen emellan Auho- och Suolijärfwi byar. Uppå Leipiwara och Kuoretwara bergen äro ock flere sådane källor, hwilcka aldrig tilfry-

ſa. Omkring Såmerijärfwi i Salmis by ſkola åtſkillige källor finnas mäſt på jämna måſar belägna, märckelige för det deras breddar ſtå til 2:ne alnars högd öfwer måſan och watnet äfwenledes jämt med breddarne, ſom dock ei beſtå af faſt jord, utan endaſt af måſa. *(a)* I Paldamo byn och wid ſtranden af Uhleå träſk icke långt ifrån kyrckan ligger en källa, ſom är omgifwen af en röd järnocker; watnet deruti är vitrioliſkt; uppå Såkajärfwi ſkogs marcken förekomma äfwen flera källor uti bergsrefwor och annorſtäds belägne; på botnen af några wiſar ſig jämwäl en rödachtig ockra, och watnet ſmakar mycket ſtarkt af bläck.

(a) Om deſſe Kellor, ſom ock om de i færegående §. upræcknade berg, har vice Paſt. Herr Simon Appelgren gunſtigt læmnat mig underrættelſe.

§. 26

HWad *mineralier* och *bergarter* beträffar, ſå har man härtils ei blifwit warſe några ſynnerlige härſtädes. Kalck-ſten finnes fullan uti Melalax by, dock ei til någon ymnoghet; icke heller brännes här kalck mer, än til egit behof. Slip-och qwarn ſten (*lapis cotarius*) fins i Riſtijärfwi by, hwarifrån den allmänt tages nåſtan til hela Socknens behof. Siömalm (*minera ferri ſubaquoſa*) upgräfwes på flera ſtällen i kärr och inſiöar, i ſynnerhet uti det i 23. §. omnämde Näljängä träſk, hwarifrån inbyggarena derſtädes hafwa ſå wäl alt ſit järn ſom ock ſtål. Malmen uptages ifrån ſiöbotn med en dylik håf, ſom brukas af fiſkare och är giord af tätt bundit nät. Järn-tilwärckningen ſkier på detta ſättet: Innan malmen får läggas i ugnen, lägges den i en hög ofwan uppå en til detta behof af grof och lång huggen torr wed giord lafwa; ſom ſedan antändes och upbrännes tillika med en hop af ſamma wed, ſom är lagd omkring och ofwan uppå lafwan och malmen; på det den deri-

derigenom må ränſas af den mäſta widhängande ärgen, och
ſåledes beredas til bätre ſmältning i ugnen. Förmedelſt
detta brännande flyter wäl malmen i ſtora högar, men
derefter blifwer den ſönderhuggen uti ett dertil giordt tråg;
då järn-åmnet flyter öfwerſt, och ärgen ſamlar ſig
til botnen, hwarifrån den efter hand utſkakas.
Sedan ſtrös järn-ämnet ungefär til et ſtop i ſänder ofwan
uppå glöden uti hyttan, ſom ſtår i ſtändig låga. Hyttan är utan uppå en famn i qwadrat kring bygd med timmer
ungefär til 4. alnars högd, och med en liten lucka
neder wid grunden; denne bygnad är innanföre kringmurad
med gråſten, och emellan muren och wäggarne fyld
med ſand, ſom bewarar wäggarna för brand; i anſende til
deſs innanrymme är ugnen ofwantil något widare, midt uppå
allenaſt 3. qwarter i diametern, och wid botnen åter
widare, ſom beſtår allenaſt af tätt i hop ſlagen mull; hwarifrån
ſmältningen lättare kan uttagas igenom förberörde luc-
ka, och järnet deſto mindre får tilfälle at undan rinna. Smält-
ningen uti hyttan påſtår ei längre än ½ dygn, hvarunder uti
hyttan häfwes ömſom kol och malm under ſtändigt
blåſande med en något ſtor ſmediebälg, ſom med
ſit rör bör wara ſtäld der hyttan är trångaſt. Hela
tilwärckningen upſmältes på nytt uti äſſian, på det all roſt
och ärg deſto nogare må derifrån afſkiljas. Så framt med
alt detta rigtigt tilgår, och hyttan elieſt blifwer oſkadd,
ſamt intet ſwårt regn öfwerfaller, ſå blir afkaſtningen för
½ dygn til 3. á 4. Liſſp. och af malmen kan wara åtgångit
30. à 40. Liſſp. håller altſå denne ſiömalm järn til 10. procent.
Förnämſta järn-tilwärckningen ſker uti Näljängä by;
elieſt tilwärckas ock myrjärn uti Lua-Riſtijärfwi-och Murtomäki
byar, hwareſt malmen upgräfwas uti kärr och myror;
ſå wida de derpå ei hafwa någon tilgång uti inſiöar.
Detta järnet berömmes allmänt af ſmederne, ſedan det til-
räc-

räckeligen af ſlagg blifwit renadt; och ſtålet ſom här tilwärckas, bruka de til ägg på yxor och knifwar långt häldre och fram för något ſwenſkt, ſom de ei lärdt ſig at utblanda och upbruka.

Mur-tegel ſlås här allenaſt i Paldamo by til egit behof, på det allmänt wanliga ſättet.

OM SOTKAMO SOCKN.

§. 27.

SOtkamo Sockn gränſar åt öſter til Ryſsland, åt wäſter til Paldamo, åt ſöder til Idenſalmi, åt ſyd-oſt til Pielisjärfwi eller Carelen. Hwaraf Socknen fått ſitt namn kan ei med trygghet ſägas; dock ſynes troligt, at den fått ſitt namn af et träſk, Sotkajarfwi kalladt, ſom är belägit ſtraxt ofwan för Sotkamo Kyrckia. Sotkajärfwi har åter ſit namn af et ſlags fiſk måſar, ſom kallas på finſka *Sotka*, och hwilcka til en myckenhet hafwa ſit tilhåld i ſamma träſk. Socknen är ungefär 24. nya mil lång och 4. à 6. mil bred. Den innefattar uti ſig nu för tiden 217. bebodde och 31. obebodde hemman, eller $39\frac{1}{4}\frac{7}{8}$ bebodde och $\frac{3}{8}$ obebod. mantal.

§. 27.

DEnne Sockn har, ſåſom i 16. §. är förmält, år 1647. blifwit et färſkilt Paſtorat, då ock den förſta kyrckan här är upbygd, ſom 1691. af en urſinnig karl blifwit upbränd. Derefter har åter en annan kyrcka här blifwit upſatt, ſom af ſig ſielf förfallit; den ſom nu för tiden ſtår, är 1737. upbygd. Denne Kyrcka, ſå wäl ſom de föregående, beſtår af trä-bygnad; här äro ock twänne ſmå klockor. Så i denne, ſom ock i de andra Kyrckiorne, finnes inga märcwärdigheter, emedan de tid efter annan af Ryſſen blifwit plundrade

plundrade och aldeles utblåttade. Ehuru ei heller här i Socknen intil närwarande tid warit något Capell; ſå hafwa dock inbyggarena redan wunnit den förmån, at Hans Kongl. Maj:t förledne höſt allernådigſt bewiljat deras på öfre kanten af Socknen i Kuhmoniemi och korpiſalmi by ſökte Capell bygnad, och dertil lika nådigt bewiljat en allmän owilckorlig collect öfwer hela Riket.

Förſamlingen härſtädes föreſtås af Kyrckioherden och 2:ne Capellaner. *Kyrckioherdar* hafwa warit följande: 1. Mansvetus Jacobi 2. Ericus Andreæ Cajanus Kyrckoherde härſtädes år 1652. 3. Ericus Erici Cajanus förut Sacellan härſtädes. 4. Isaac Sinius död 1727. 5. Abraham Sadenius Aboënſis Paſtor 1728. död 1735. 6. Caspar Groen Paſtor 1736. död 1744. 7. och nu warande Probſten Lars Henric Backman, ſom år 1746. erhållit fulmackt.

Capellaner wid denne förſamling hafwa warit: 1. Eric. And. Cajanus Capellan 1647. ſedan Paſtor härſtädes, 2. Henr. Joh. Hoffren Capellan 1652. ſedan Paſtor i Idenſalmi 1672. 3. Eric Erici Cajanus ſedan Paſtor ſåſom redan förmält är. 4. Anders Erici Cajanus 5. Isaac Sinius ſedermera Paſtor. 6. Eric Isaaci Sinius. 7. Zacharias Uhlbrandt. 8. Eric Svahn. 9. Joseph Ahllund. 10. Jacob Chydenius ſedan Paſtor i Kuſamo och nu för tiden i G. Carleby Nu warande Capellaner äro. Henric Melanus och Joseph. Ahllund.

§. 29.

HWad angående inbyggarenas närings ſätt i Paldamo Sockn uti 17, 18, 19, 20, 21 och 22. §. i korthet är ſagt, det kan äfwen lämpas til denne Sockn; hälſt inbyggarena härſtädes idka ſamma och enahanda närings-fång, och ſielfwa landets belägenhet icke heller någon urſkilning härutinnan fordrar. Det ſynes altſå onödigt, at omförmälte närings-

näringsfång här widare igenomgå. Här förekommer allenast den åtskilnad, at i denne Sockn tilwärckas sällan någon tiära, som härrörer deraf, at inbyggarena, så framt de kunna utkomma til Uhleå träsk, äro nödsakade at förbi forssen Koifwukoski och det häftiga watufallet (ämmä) igenom Cajana Stad öfwer land släpa sina båtar jemte tiära och andra waror til Cajana åån. Men om någon ren båt-fart, til undwikande af slik olägenhet, kunde uptäckas, och med dräglig omkostnad öpnas förbi Staden; eller om det starcka strömfallet igenom behöriga machiner kunde giöras navigabelt, hwilket ei torde wara omöjeligit: så skulle denne Sockn hafwa deraf en träffelig nytta och förmån.

§ 30.

DEnne Sockn innefattar uti sig många större och mindre *träsk* och *insiöar*, som til större delen äro något fiskrike, och innehafwa samma fisk, som Paldamo träsken; här förekomma ock åtskillige *floder* och *strömmar*, som sammanbinda träsken och igenomflyta Socknen, begynnandes ifrån Ryska gränsen; hwilken led så wäl Ryssarna, som allmogen härstädes färdas med båtar til Cajana: hwilket alt man här utförligen kunde beskrifwa, samt deras antal och beskaffenhet ådaga lägga, så framt tilfället wille städia det til denne gången. Någre öfwerwäxte små insiöar finnes här äfwen, af hwicka i synnerhet märckes ett uti Wictamo by, som skal hafwa små öpningar, hwarest geddor och abborar ofta skola wisa sig.

§. 31.

BLand de här i Socknen belägna *Berg* är det bekanta *Wuokatti*. som af Herr TUNELD i dess Geographiska beskrifning öfwer Swerige berättes wara ½ mil högt, 3 mil långt, och ¼ mil bredt. Uppå öfwersta kullan af detta berg

berg finnes (efter en trowärdig bondes berättelse, som är när wid samma berg boende) först 2:ne små insiöar, som innehafwa swart och grumligt watn, så at inga fiskslag der kunna trifwas; men något stycke längre i wäster skola äfwen uppå samma berg ligga 2:ne andre små insiöar, hwarest watnet är aldeles hwitt och klart. Uti endera af dem skal ett slagsfisk, eller (som tros) ormar, någon gång wist sig, som så til storlek som utsende ei warit olike större nejonögon eller mindre slags ålar. För förra feigde tiden har man, efter gemene mans berättelse, ifrån detta wuokatti berg til den dertil närmast belägne gården Tickalanniemi skolat hört åtskillige starcka skott; så at hela udden deraf darrat och skakats. Ifrån detta berg bel rättes om sommaren upgå flere rökar, som af de när boende hålles för säkert tecken til regn; understundom skal det ock ryka om wintern, hwaraf man dock ei wet något at förespå. *Allävara* berg, som ligger 4. mil i sydost ifrån Sotkamo kyrcka, föregifwes ock för något högt; öfwerst uppå dess kulla skola finnas 2:ne små insiöar af 20. eller 30. famnars längd och bredd, ungefärligen 2:ne stenkast ifrån hwarandra belägne: Uti dem skola geddor och abborar en och annan gång blifwit fångade. Här ligger ock ett berg *Talvivara* eller *Hopiavara* kalladt, som kyrckioherden Herr Mag. MATHESIUS i dess disp. de *Ostrobotnia* pag. 16. anmärckt.

§. 32.

MYrjärn och stål tilwärckas äfwen här i Sockn; Myrmalmen upgräfwes i kärr ock insiöar lika som i Paldamo. *Swart Järn-sand* finnes ock på någre ställen, oansedt ei til någon ymnoghet, hwilken innehåller i wigt dubbelt mer än annan hwit och röd sand. *Swafvel-kies* finnes

nes på någre berg, i ſynnerhet på det i näſt föregående §. förmälte Talwiwara. Inga andra bergarter äro til närwarande tid här upfundne.

§. 33.

HÄrtil wil jag lägga några ord om inbyggarenas *Tideräckning* i detta län. För deſto ſtörre och klarare uplyſning härutinnan wil man härhos anföra några åratal, hwarifrån de fordom börjat ſin tideräckning: „ 1600. ſtora halm-året. 1608. JOHAN OTTE SONS Jordrefning. (*a*) 1611 förſta flychtings år eller Karkuwuoſi. 1622 reſte konung GUSTAV ADOLPH genom Saresmäki, Käkilax och Säresniemi byar. 1655 andra flychtings året eller karkuwuoſi. 1669. ſwårt år. 1675 1676 1677 dyr tid i Öſterbotn. 1676. kneckte året. (*b*) 1687 1688 oår och dyrtid i Öſterbotn. 1695 1696 1697 oerhörde hungers år. 1712 den 13. Martii kangas-ſåta. (*c*) 1716. den 14. Febr. Cajana Slott intagit. „ (*d*) Nu för tiden räknar allmogen ſin ålder ifrån freds ſlutet 1721, Påuta keſä 1730, då det warit en owanligen torr och warm ſommar, Yxinäinen Hallawuoſi 1731, då natt froſten allmänt här i orten förderfwat årswäxten, Kemiläis Talwi 1742 då Kemi Compagniet låg härſtädes til gränſens förſwar, Kaſacka Talwi 1743. eller ſidſta Ryſka öfwerwälds tiden. Likaledes lära deſſe näſt förflutne wintrar blifwa deras ålders märcke åhr.

(*a*) *Man har föga tilförlåtelig kundſkap, om denne jordrefning, ſom i det öfrige Öſterbotn ſkal varit allmän, til någon del gådt för ſig här i länet.*

(*b*) *Då har kneckte ſkrifning härifrån ſkiedt til Danſka kriget.*

(*c*) *Kangas ſåta bemärcker på Svenſka valmar krig, och har blifvit nämndt efter det ſom gifvit anledning til detta Ryſka infall, ty ſamma år under marcknaden i Cajana har Provincial Tull Inſpectoren Bergſtröm af Ryſka handlande confiſcerat ett partie (ſom förmenes) richtigt förtulladt valmar; hvilcket til at hämnas, (ſåſom här om förut tilfälligt vis något är omtalat) Ryſka Coſſakerne ungefär til 100. eller 120 man igenom Carelen infallit; och plundrat förſt Sotkamo kyrcka, Præſte gården, Turunkorva hemman, ſom afledne Majoren* AFFLÆCK *då haft i beſittning, och vidare Cajana Stad, ſåſom uti 11. §. förmält är; hvarifrån de begifvit ſig til Paldamo och der på Præſtegården, och då varande Befallningsman Tammelanders gård Immola på lika ſätt fortfarit: ſå at de med ſig bortfördt en anſenlig ſkatt af ſilfver och annan redbar egendom.*

(*d*) *Denne anmärckning om de gamlas tideräckning ſåſom den här är införd, har Kyrckioherden Mag.* JOHAN FROSTERUS *uti en afleden mans Pſalmbok funnit.*

§. 34.

FÖrutan de många winter märckedagar, af hwilka här i orten ſpås om på följande ſommar; hålles följande af de förſtåndigaſte för ſäkra *teckn til föreſtående väderlek.* När Solen om ſommar-tiden ſynes wara omgifwen af en ring något lik regnbogan, ſpås kulit i luften; likaledes om wintren, när månan är omringad, föreſpås urwäder. Af ſolens utſende wid deſſ up- och nedergång tages ock et ſäkert märcke til infallande wäderlek. Om torndyflarne om Sommaren flyga och ſurra efter ſolens nedergång, blifwer klart wäder, jämwäl när daggen om ſommaren faller ſtraxt efter ſolens nedergång, ſå at gräſet giör handen eller fötterna wåta. När lärckan om wåren ſiunger högt up i luften, ſäges allmänt, at warman blir beſtändig. När twinten

ten eller boſincken låter illa, bebodar det kalt; ſammale-
des när tranorna mycket ſkrika. Om ſpinſarne efter ſol-
ſättningen flitigt wäfwa och utſpänna ſina nät, följer regn;
dylikt ſkier ock när hunden tuggar gräs, och ſwinen bä-
ra halm i munnen, ſamt när wattu-püſſar och lerig wäg
haſtigt torckas efter regn, eller när watnet efter ſtarckt
regn ei öker ſig i ſynnerhet uti regnbäckar. Norrſken på
ſödra delen af himmeln, tros äfwen föreboda töö och regn.
När dimban ſlår up, och det då wid paſs kl. 8. f. m.
begynner at regna, går regnet ſnart öfwer; åker torndönet
haſtigt, warar ei heller regnet länge, och twärt om. Det
tages ock för ſäkert teckn til regn, när tiockt moln drif-
wer ſig up om morgonen i wäſter twärt emot den upgå-
ende ſolen; äfwen ſå anſes, när röken ſlår neder åt jor-
den om ſommaren, eller när myrona ſtiga up i löf trän. När
om wintren efter brunnen wed, glöd til någon myckenhet
blir quar i ſpiſen, hålles det för teckn til töö eller blida-
dare wäderlek; ſom jämwäl ſpås när någon rodnad om
wintern ſynes på himmeln. När fradga ſamlas på ſträn-
derna förebodar ſådant infallande ſtorm wäder, och i ſyn-
nerhet ifrån ſamma wäderſtreck ſom ligger emot ſtranden
der fradgan ſamlas. Så framt om wåren ofta omkring ſolen
ſynes wäder ſolar, och ſolen derjemte ſkiner lika ſom i-
genom flor, hålles det för teckn til ſwag årswäxt; lika-
ledes tros ock enär göken om wåren höres alt för tidigt,
då ſnön än ligger qwar på marcken.

Ungefär år 1700. har et owanligt åſkeregn fallit här
i orten, hwarefter i Paldamo Sockn och Urala by något
ſtycke ifrån Saris hemman än i dag ſkola kunna ſes ſpår
öfrige och ſohrar af någon alns diuplek i jorden. År 1710.
har på flera ſtällen förſta dag juhl infallit et alt för ſtarckt
och häftigt blåswäder, hwars like man här ſedermera ei
ſkal erfarit. 1735. har i ſynnerhet på Näljängå tracktén i
Paldamo

Paldamo Sockn Jacobsmäſſo qwällen et ſå häftigt åſkeregn
nedfallit, at det beſynnerligen på åkrarna ſammandrifwit
mullen til 1½ alns högd wid gårdes gården, ſkurit efter
ſig 1½ alns diupa ſohrar, och dels nedſlagit dels ock med
allo bortfört ſamt förderfwat årswäxten. Uti Salmis by
har förledne ſommar en ſwår wäderwirfwel öfwergåt et hem-
man, ſom kullkaſtat huſen, och ſönderrifwit taken, ſamt
bortfördt några wid huſen liggande näfwer högar, hwaraf
flikar blifwit ſedde wid Pakanajärfwi, ſom ligger 1½ mil
ifrån detta hemman; denne wäderwirfwel har äfwen kull-
kaſtat alla förekommade trän, ja ock de tiockaſte furur
på 2½ ny mils wäg och allenaſt 200. alnas bredd.

§. 35.

Sidſt wil man något nämna angående de här fordom öf-
lige *widſkeppelſer.* Ehuru deſſe igenom Lärarenas
oſparda möda och myckna flit nu mera mäſtendels afſkaf-
ſade och utrotade äro, träffas här dock ännu de, ſom ſåda-
ne widſkeppelſer äro tilgifne; och förſt hålla ſig til wiſſa
dagar och efter dem inrätta ſina ſyſſlor: Såſom til exemp.
intet börja utſäde, ei heller utſläppa boſkapen, eller bör-
ja ſwediefäll på någon måndag, ſom almänt jemte freda-
gen kallas och hålles för *kateben* eller *kadet päivä* på
ſwenſka atwunds dag; intet ſpinna torsdags qwällarne; ic-
ke bulta eller myckel ramla i gårdarne och innom hus e-
mot fredagen och i ſynnerhet Georgii dag, emedan det ſkal
förorſaka deſto häftigare tordön om ſommaren: Icke ſlå,
än mindre bärga något höö Olofsmäſſo dagen, på det biörn
ei må ſkada boſkapen. Det anſes ock för ganſka ſkadeli-
git at utgifwa något creatur ifrån gården förr än man fi-
rat *Wuoden alkajaiſet.* Widare tros det ock föra med ſig hwar-
iehanda förderf, om förfädernas ſtadgar och bruk om wiſſa
dagars firande ſkulle å ſido ſättas. Ibland ſådane dagar är
för-

förnämligaſt *kekri* eller Allhelgondagen, ſom efter alt utſende firas på 2:ne handa ſätt, dels efter hedendomen, den fordna Finſka Afguden *kekri* til ära, dels ock efter Påfwedömets plägſed de framfarne helgon eller ſå kallade *Pybille miebille* til åminnelſe. Efter hedendomens plägſed firas denne fäſt ſålunda: Aftonen för Allhelgon dagen eller ganſka tidigt ſamma dags mårgon ſlacktas et får, hälſt års gammalt, ſom ſedan kokas utan at ſöndra något ben, eller at ei wid helſans förluſt ſmaka något deraf, ja icke ens deſs ſälta, innan det framlägges helt på bordet. Deruppå upätes det utan at lämna några qwarlefwor: Och emedan under det namnet *kekri* äfwen tomtegubbar tyckes wara förborgade; ty tilredes för dem qwällen förut allehanda mat och drycker, ſom äro at tilgå, af några uti få hus för boſkaps-lyckan, af några uti ſtall för häſtelyckan, af några under ſtore trän och wid ſtora ſtenar på åkrar eller i ſkogarne, och af ſomlige på alla upnämde ſtällen tillika, alt efter det förfädernes plägſed det kräfwer. Men hwad efter Påfwedömet giöres de helige män til åminnelſe, beſtår deruti, at husbonden qwällen för allhelgon dagen i mörckret på gården dem emottager, och införer uti badſtugan, ſom är för dem ſå wäl annors upſtädad, ſom i ſynnerhet til badning tilredd med kalt och warmt watn, ſamt qwaſtar; hwareſt äfwen är et bord anrättadt med allehanda mat och drycker. Husbonden uppaſſar dem derſtädes wiſſa tider, och omſider följande dags qwällen, ſom gemenligen kallas *Seuinpäivä*, ſent i mörckret med blottadt hufwud och med öls och bränwins ſpänderande dem utur gården beledſagar. Hwarwid märckes at ſå framt efter deſſe helige mäns badande qwarblifwer i watnet något ax af halmen, tages deraf bemärckelſe til följande godt och fruchtſamt år; men befinnes der pärte brand eller deraf fallit kol, betyder det infallande misſwäxt. *Wuoden aikajais fäſt*, hwars firande

de anſes ſå nödigt, at alt företagande uti hushålningen deſſutom ei har framgång, förutan det, ſåſom redan ſagt är, inga creatur innan deſs firande få utgifwas, är icke bunden til någon wiſs dag, men firas allmänt på den dag, ſom det efter förfädernes plägſed uti en och annan gård kommit i bruk. Til deſs högtidelighet ſlacktas et får, och tilredes både mat och drycker til öfwerflöd. Det är beſynnerligen märckwärdigt, hwad fåret beträffar, at innan deſſ kött både til hufwud och klöfwar, m. m. är af folck förtärdt, ſkal intet creatur deraf få det ringaſte ſmaka; hwarföre ock under deſs ſlacktande inga hundar få wara närwarande, och efter ſlacktningen förwaras och nedgräfwes deſs innanmäte m. m på det icke heller några roffoglar må komma dertil. De ſom deſſe widſkeppelſer äro tilgifna, pläga äfwen Thomas mäſſo dagen föra elden omkring ſina gårdar, på det eldsſkador måge undwikas. Dagen för Juhl röra de intet watn, på det flugor, ooh ſlik ohyra ei må trifwas i gårdarne. Juhl-ottan låta de intet ſynas någon eld ifrån gårdarne, på det kråkor ei må upäta årswäxten på åkrarne om hösten; då äfwen en karl helt nakot ſkal gå med lian på åkren, och lådas lika ſom ſlå höö, ſå framt tiſteln i åkren ſkal kunna utrotas. Juhl-dagen gifwes foder åt häſtarne utur en ſå kallad *bubmar* eller en trä mortel, och för höns lägges korn innom något kärilband, på det de måtte deſto bätre wärpa; men eljeſt ſkola höns då ei få ſe dags lius, inga ſwin eller andre creatur utſläppas eller watnas hela dagen. Staffansmäſſo dagen watnas häſtarne öfwer ſilfwer, och på det de måtte deſto bättre trifwas, lägges ſamma dag i Kyrckiohofwen ett ikorn. ſkin. Faſtelags Tisdagen hålles ingen eld, utan lägger folcket ſig ganſka tidigt til hwila. Påſk högtiden helgas uppå widſkeppeligit ſätt ända ifrån Skär-dorsdagen. Om Skär torsdagen går husbonden 3, gångor omkring ſin gård,

gård, hafwande i ena handen en tiäru-bytta och et ftycke näfwer, i andra handen bodnyckeln och en lia, i munnen et ftycke fwafwel, och wid lifwet bunden famt efterfläpande en ftör eller ock en eldgaffel; hwarigenom tros all ohyra, i fynnerhet ormar från gården kunna affiängas. Långfredagen bär man med någon fkälla watn til fig ifrån fremmande brunnar, då fättes ock faltet, hwarmed bofkapen Påfkmorgon fkal grutas, uti kofkällan och förwaras uti hubmar eller trämorteln. Om Påfk morgon lägges fkällan om halfen på kon, fom bär den hela fommaren; all bofkap grutas famma Påfk mårgon med falt och tidigt upköres ifrån fina nattläger med et dertil ifrån fkogen om Skärtorsdagen hemtadt fpö. Wid barna-Chriftning, trolofningar famt jagt och fogelfänge äro åfwen åtfkillige widfkeppeligheter öflige, fom man dock här för widlyftigheten wil utelämna.

Detta är, hwad jag uti en mycket inkränckt tid angående mit Födfloland och desf inbyggare gittat i dags liufet framte. Emedan ämnet är i fig fielf widlyftigt, få har det ei af mig fulkomligen kunnat utföras: I fynnerhet har jag wid afhandlingen om Sotkamo, nödgats wara mycket kort. Imedlertid behagar den benägna Läfaren bewärdiga detta arbete med et fådant omdömme, fom han finner tienligt at upmuntra, och ei affkräcka andra, at uti flika ämnen framgifwa fina Snilles fofter til wårt K. Fädernesłands tienft och nytta.

Å N D E.

Råttelfer.

pag. 9. lin. 21. *läs* oupodladt. pag. 29: lin. 24. *läs* til 532. Dal. pag. 39. lin *står* Saamia *läs* Sambia. pag. 39. lin. 5. *läs* beatitudinem. pag. 39. lin. 13. *står* Pell *läs* Pellar. pag. 49. lin. 14. *står*. giärdfele *läs* giärdfel.

Geschichte

Rußland.

L